

Не той став.

Повість

Івана Левіцького.

— [Далі.] —

В той час бевкнув дзвін на вечірню. Филін раптом встав і перехрестив ся до образів.

— От вже і на вечірню задзвонили. Піду-ж я до церкви та після вечірні пораджусь з батюшкою про ті закрутки на мойй пшениці, — сказав Филін.

Він вийшов за стола, перехрестив ся перед образами, подякував Зінці за полудень, попрощав ся й вийшов з хати. „От тепер треба-б сказати Романови, щоб слав старостів до Соломії. Але, Боже мій! в хаті Денис, чужий чоловік. Ще не знаю, що з того вийде“, — подумала Зінька.

— Романе! винеси, сину, горілки та зайвий хліб в хижку, а ти, Настусю, прибери з стола, позбирай окрушки та висип курям, — сказала Зінька.

Тільки що Роман вийшов в сїни та пішов у хижку, котра була зробляна коло противної хати через сїни, баба Зінька швиденько й собі шустує у сїни, — пішла до Романа в хижку і тихісінько розказала йому, що батюшка й матушка хвалили Соломію.

— В осени, сину, зашлемо старостів до Соломії, в кінець усього, — сказала Зінька синові, а сама зараз після того накинула на себе свитку і почимчикувала до церкви швиденько, неначе навздогінці за Филоном.

Роман вернув ся в хату веселий та радий. Очи в його так радісно сяли, що аж Денис та Настя це примітили. Він розбалакав ся, жартував, сьміяв ся, навіть піднімав на сьміх дядька Филона.

— Але, здасть ся, дядько Филін оце брехні точив, що він копав гроші та бачив сатану, — сказав Денис: — я вже чув раа, як він про це розказував. Тепер він каже, що вже буде тридцять років, як він післяв прошенне до царя про той скарб, а тоді розказував, що він послав те прошенне два роки перед цим.

— Та й я, ще як був невеликим хлопцем, то чув, як він оце саме розказував бабам, — обізвав ся Роман: — але памятаю добре, що він тоді казав, ніби то в сатани була

голова така завбільшки, як відро, а очи такі, як кулаки, а тепер каже, що голова в сатани така завбільшки, як кониця, а очи — як кавуни.

— А вже-ж так! бо за якихсь десять років сатана мабуть підріс, то й голова в його виросла, як кониця, а очи стали, як кавуни, — сказав Денис: — брехні точить дядько Филін, та людий морочить. Я знаю добре, що він і гроший не копав, навіть в ліс у ночі не ходив, і сатани не бачив. Вигадує та чванить ся: ось би то міні це все з небес дано.

— Невже ото все неправда, що розказував дядько Филін? То це я тільки дурно настрахалась? — сказала Настя.

— А вже-ж то все — брехня! Витріщить дядько свої очи на мисник та й вигадує якісь байки, неначе там на миснику і справді привиджуєт ся йому між полумисками сатана. Чисто, неначе стара баба розказує казки дітям, — сказав Денис.

Бідна налякана Настя глянула на мисник; і їй здало ся, що вона там от-от вглядить сатану між мисками.

— То це я дурно тільки боялась? — спитала Настя в Дениса.

— А вже-ж дурно! Я знав, що дядько Филін бреше, але мовчав, і міні було байдуже, про те і думаю, нехай дядько набрешеть ся доскоху, — говорив Денис та все не зводив очей з Насті.

— Отже-ж я неначе не допуднав трохи, — сказав Роман: — міні неначе ще їсти хочеть ся; все слухав дядькові теревені.

— Та й я не допуднав, бо все сьміяв ся собі під ніс з тих брехень; — обізвав ся Денис.

— А я то й зовсім не полуднала, такого страху на мене нагнав дядько, — сказала Настуся.

— Побіжи, Настусю, в хижку та внеси вареники та сметану; та не забудь ся вхонити і горілки пляшку, — сказав Роман до Насті.

— Ой бою ся брати ту горілку, щоб часом мати не сердилися, — сказала Настя.

Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

— Нічого — ще! Мати частували свого гостя, а ми почаствуємо свого, — сказав Роман: — випемо трошечки — тільки по чарочці, щоб дядькову сатану забути.

Настя метнула в сінні, принесла вареники й пляшку і поставила на столі.

— От тепер сядемо й ми на покуті, — сказав Роман і налив собі чарку горілки та й вихилив до дна. Потім він почаствував Дениса й Настю. Настя тільки пригубила чарку, а пити не хотіла. Усі почали уплітати вареники, аж за ухами ляцало. Денис уплітав вареники і не зводив своїх круглих веселих очей з Насті.

— Чого це ти, Денисе, витріщаєш на мене очі, неначе вперше мене бачиш? — сказала Настя.

— Чи так само як сатана витріщав баньки на дядька Филона в лісі? — сказав Денис.

— Ні, не так страшно, але все таки трохи й так, — промовила Настя і зареготалась.

— То задля того, щоб ти менче вареників зїла, а міні більше зісталось, — обізвав ся Денис.

Денисові вже давно впала в очі Настя. Молоденька дівчина піростала, наливала ся, як яблуко, і стала ще більше подобатись Денисові.

Роман налив чарку і знов випив, ще й Дениса почаствував. Він став веселий, розчервонів ся на виду, — жартував та сміяв ся.

— Романе! чого це ти сьогодні такий говорючий та веселий! — не втерпіла і спитала в його Настя.

— Чогось веселий, та не скажу чого: нехай кортить! — сказав Роман.

— Та скажи бо! Певно мати щось дуже веселе сказала собі, бо й мати увійшла в хату чогось дуже весела, — промовила догадливо Настя.

— Та то сьогодні, мабуть, трапив ся день веселий, — сказав Роман і знов налив чарку та й випив.

— Ой Боже мій! вже й горілки мало зісталось в пляшці! — аж крикнула Настя: — їй Богу, мати будуть гримати.

В той час на дворі гавкнула собака. Швидко потім в хату увійшла Соломія. Вона думала, що Роман в церкві і забігла до Насті, але відчинивши двері, вона вгляділа і Дениса і Романа за столом. Бідна дівчина аж подала ся назад у сінні. Вона й сама не знала, чи йти в хату, чи вертатись. Їй було ніяково, що вона ніби сама прийшла до Романа в хату.

— Соломія! — аж крикнув Роман зза стола.

Соломія від сорому подала ся через поріг у сінні. Настя схопила ся з місця, взяла Соломію за руку і потягла в хату.

— Здорово була, Соломіє! — гукнув Роман: — чого це ти закохилась? Неначе боїш ся переступити через наш поріг.

Настя притягла Соломію до стола. Соломія не опиналась та соромилась. Роман силою посадив її на ослоні поруч з Настею.

Соломія сиділа ні в сих, ні в тих і мовчала, але переходя стала сміливійша. Весела компанія швидко її розвеселила. Соломія почала і собі жартувати та реготатись.

— Просимо до полудня! — сказав Денис і показав рукою на порожню миску.

— Спасибі! я вже пополуднувала дома. Доїдай, Денисе, на здоровечко, та тільки не обїдай ся, — сказала Соломія і посунула порожню миску до Дениса.

— Спасибі за ласку, — обізвав ся Денис: — мабуть вже такий мій талан... ох!... що дівчата годують мене з порожніх мисок.

— Може тобі ще й соли треба до страви? — промовила Соломія і поставила перед Денисом солінку: — по-соли, то буде смачнійше.

— Ох! вже міні й так солоно від тих дівчат... Ох! — жартував Денис.

— Отже-ж ми поїли всі вареники, а ти, Денисе, ще й смієш ся з Соломією. Потривай, Соломіє, ось я піду в хижку та внесу паляницю. Пополуднуєш, Соломіє, паляницею з сметанею, — сказала Настя і встала з ослона.

— Еге! Як дівчатам, то й палянички, а як парубкам — то тільки святій хлібець. Не їди, Насте! Не пушу! — крикнув Денис і потяг ся в сінні за Настею.

— А що, Соломіє, чи посылати до тебе старостів? — спитав Роман в Соломію.

— Оце попереді прийшли, а потім вже питай! — сказала Соломія і зареготалась.

— А чи не візьму я часом гарбуза від тебе?

— А хіба-ж я знаю...

— Я тебе питаю без жартів, — сказав Роман і насунив брови.

Його лице з веселого стало поважне і навіть сердите. — Хіба-ж ти так не любиш гарбузів чи що? — сказала Соломія і знов засміялась: — і гарбуз має смак, та ще й непоганий.

— Не люблю. Я вже що роблю, то роблю напевно, — сказав Роман, спустивши очі.

Задума впала на його чоло. Він похилив голову і мовчав. Соломія перестала сміятись і собі задумалась. Вид її став поважний, неначе в тих пустунів дитин, що на них несподівано посварились пальцем і гримнув сердитий батько.

— Чи батько твій та мати не спротивлять ся, як я прийду до тебе з старостами? — спитав Роман.

— А чого їм спротивлюватись? Мій батько поважає твою матір і любить балакати з нею про усяке страхиттє, — сказала Соломія. — Я боюсь, що твоя мати швидче спротивить ся...

— Ні! — сказав Роман.

— Як твоя мати ні, то й я ні! — сказала Соломія.

Роман підняв голову, ніби розплющив очі і з його ясних очей неначе ніби полив ся веселий промінь і впав на Соломіїні острі очі. Вона спустила довгі чорні вії, котрі ніби чорними торочками впали на її щокі. Вона почервоніла, як маківка.

Хатні двері відчинились, неначе буря вдарила в них. Настя влетіла в хату з паляницею в руках, зачинила за собою двері і придержала за клямку. Денис сів у двері, і малосила Настя випустила з рук клямку і пхнула головою та паляницею Денисові в груди. Вона прибігла до столу, сіла і сховала свої руки з паляницею під стіл.

— От таки наріжу Соломії паляниці, а тобі не дам! — кричала Настя, заснавши.

— За всі голови! То й не просити му! — сказав Денис і ніби впав на лаву.

— Виний же хоч чарку до полудня, Соломіє! — сказав Роман і подав чарку Соломії. Соломія випила пів чарки і почала полуднувати.

— А що: таки по можу стало! — сказала Настя і кинула на Дениса жменю насіння; насіння порснуло з жмені і поспалося і на Дениса і в сметану.

— Ну, та й дурієш же ти, Насте! — обізвав ся Роман. — Хіба-ж ти маленька? Дуріє, як мала дитина!...

— Але-ж і пють оті дівчата біс-батька-зна як! — крикнув Денис: — вмочить губи та ще й обітре рукавом, щоб і в рот не попало ні крапельки. От ми то не так немо.

І Денис налив чарку, бахнув нею в губах, надув щокі і витріщив круглі очі на Соломію.

— Ой Боже мій! Отже видудлять усю горілку! Ой лаяти муть же нас мати, аж в шкіру не потовпнть ся. Геть! Дай сюди пляшку! Їй Богу, видудлили вже більше, як пів пляшки, — сказала Настя.

Соломія аж тепер згадала про бабу Зіню. Вона обернула голову, кинула оком на вікно. За двором йшла з церкви баба Зінька.

— Ой Боже мій! баба Зінька з церкви йдуть! — аж крикнула Соломія і схопилась з ослона.

— Ой Боже мій! Пляшка на столі! Пів пляшки горілки не стало! Що-ж я тепер буду робити? — крикнула Настя.

— Нічогісенько. Сядь та руки згорни, — спокійно сказав Роман.

— Ой, Романе, і ти, серце Настусю! не кажіть же своїй матері, що я оце була в вас, — сказала Соломія і прожогом кинулась в сінні, через другі сінешні двері вискочила на задвірок і, неначе птиця, шугнула в садок, а з садка чкурнула через город, просто через грядки та й зникла в вербах. Настя вхопила кухоль з водою і хотіла долити пляшку.

Не забавляй горілки, дурна! — сказав Роман і кинув ся виривати в Насті з рук пляшку.

Хатні двері відчинились, і в хату вступила поважна баба Зінька. Вона стала на порозі і тільки осміхалась.

— А що! буде вам тепер від баби Зіньки! Випили бабину горілочку та вже водицею доливаєте, — обізвалась Зінька та все осміхалась добрим ласкавим осміхом. Вона милувалась пустощами молодих.

— Ну, ну! Сьогодні я весела. Не буду на вас гримати. Один тому час! Смійтесь, поки молоді. Смійтесь, аби не плакали! — сказала баба Зінька, роздягаючись.

— А на віщо то ви накидали насіння в сметану? Мабуть, щоб смачнійша була? Ото дуріли! Ото дуріли! Повісь, Настусю, на стіні різку от на тих хлопчиків, щоб міні була на похвату! — сказала баба Зінька, вішаючи свиту на жертці.

Баба Зінька обернула голову до Настусі і прижмурила одно око. Настя осміхнулася.

— Та це, мамо, на мене треба-б почепити на стіні різку, бо то я розсипала насіння в сметану.

— То й ти така, як і вони! Горенько міні з вами! — осміхнулася баба Зінька, поглядаючи на Романа.

В той час Филін після вечірні наздогнав батюшку на цвинтарі і підступив до його. Филін любив після вечірні побалакати з батюшкою і проводив його до самого двору, розмовляючи то про се, то про те.

Филін розказав йому про свій недавній сон. З своїми снами він трохи вже обрид батюшці. Батюшка трохи не засміявся і ледві вдержався.

„Ну, та й розносились сьогодні з своїми снами!“ — подумав батюшка, осміхаючись крадькома.

— А це міні трапилось біда. Хтось мене, батюшко, обідив: закрутив на мій ишениці аж двадцять закруток, — в кінці усього сказав Филін: що міні, батюшко, робити? Збавило міні ишениці більше, як сніп. Як ви мене порадите?

Батюшка знов осміхнувся крадькома.

— А що-ж! Закрутка — це пуста річ: це бабські заботони. Покропи св'яченою водою ті закрутки та й вижми сміливо, бо ті закрутки — пусте діло: вони тобі не пошкодять. Атже-ж ти не маєш на селі ворогів, то й не бійся нічого. Це певно хтось хотів пожартувати та насміятися з тебе.

— А хто його зна, батюшко! Давненько живу на світі, то може й ворогів нажив. Де вже прожити без ворогів? — обізвався Филін.

V.

Настала осінь. Вже й Сімен минув, вже й Воздвиження минуло... Сливе що вечора Соломія сподівалась, що Роман прийде до неї з старостами. Вона що дня прибиралась, розчісувала свою довгу косу, запітала в дрібушки. Перед кожним вечером вона надівала на голову червону стрічку, завітчувала голову квітками та барвінком. Тільки було ввечері загавкає на дворі собака, в Соломії в душі похололо. І весела, і щаслива, Соломія зранку до вечора співала пісні за роботою та все ждала Романа, а Роман неначе десь зумисне загаяв ся та все не приходив.

„Ой Боже мій! Сьпіваю я, сьпіваю, та й досі не досьпіваюсь до своєї долі... І весело міні, і чогось сум вже налягає на моє серце“, — думала Соломія, пересьпівавши не одну пісню за роботою: — „І чом він не йде з старостами? І на віщо він мене мучить? І чого він барить ся?

Аж перед Покровою Роман прийшов з старостами до Соломії. І Филін, і його жінка Марина неначе вже ждали Романа з старостами. Соломія потихеньку сказала матері, що Роман має на думці її сватати, мати не втерпіла і сказала потихеньку Филонові. Як Роман увійшов у хату з старостами, Филін і Марина привитали його щиро, як рідного сина. Соломія була гарно убрана, неначе в яке свято: очевидноки вона сподівалась Романа з старостами.

Соломія була така рада, така весела, що трохи не завела пісні перед старостами. Вона бігала, вешталась, винесла старостам рушники, знов побігла в сіни, знов вернулася в хату, і ніяк не могла встояти на одному місці. Вже старости сіли за стіл запивати могорич, розбалакалися з Филоном. Марина поралась коло печі, готувала вечерю, а Соломія все вешталась по хаті, то складала в скриню хустки, то знов їх на віщось виїмала, неначе гралась в якісь іграшки.

— Сідай, дочко, з ними та запий могорич, — сказав батько до Соломії: — годі тобі вештатися по хаті! Нехай вже мати порасте ся.

Соломія приступила до столу і кинула очима на Романа. В неї очі горіли й блищали. Вона взяла чарку в руки, пригубила і несподівано заплакала.

— От тобі на! — сказав батько: — чи від щастя, чи від горя це ти плачеш, Соломіє?

Соломія втерла сльози рукавом і похилила голову. Роман глянув на неї, і йому чогось стало жалко Соломії.

— Ще тобі дружки й коси не розплітали, а ти вже й плачеш, — обізвалась мати: — молода ще ти, дочко! Я знаю, що ти ще не нагулялась і не насьпівалась. Але треба-ж колись сховати косу під очіпок! Не тепер, то в четвер...

— Не плач, дочко! Дівчина як верба: де посади, там і прийметь ся. Баба Зіня — людина добра. Будеш слухняна, то й тобі буде добре. А до иньчої хати швидко звикнеш, — обізвав ся батько.

Соломія втерла сльози, сіла на лаві і задумалась, неначе замерла. В Романа здавило коло серця: він тільки скося поглядав на Соломію, на її рум'яні щіки,

котрі розгоріли ся й розчервонілись, як маківки в зеленому листі.

„І чого це вона заплакала? Може вона мене не любить? Може любила та й любити перестала? Може її силою видають за мене заміж?“ — думав Роман, поглядаючи скося на Соломію.

А Соломія все сиділа нерушимо, підперла щоку долонею і дивилась на подумя, що весело палало в печі.

Старости випили по чарці і балакали з Филоном та з Мариною. Роман не втерпів і присунув ся до Соломії.

— Соломіє! чого це ти плачеш? — сказав Роман тихенько: — я такий радий, що від радощів не можу всидіти на місці, а ти чогось сумуєш.

— Бо я тебе довго ждала і ждати вже перестала. Висьпівала усі пісні, тебе сподівалась, і досьпівала до сліз. Чого ти так довго гаяв ся? Може тебе мати не пускали з старостами? Ми люди вбогі, а твоя мати певно до якоїсь иньчої хотіла тебе з старостами слати.

— Не думала, Соломіє, і гадки не мала! Та я-б і сам спротивив ся, як би мати яку пинчу схотіла взяти собі за невістку. Не плач, Соломіє, а той й на мене найшов сум через твої сльози, — тихенько промовив Роман.

ПАВЛО ПОЛУБОТКО.

Романа покликали до столу. Марина частувала старостів. Вона подала чарку Романови.

— Даруй же, Боже, здоров'я і вам, мамо, і старостам, — сказав Роман, — а це я хочу просити вас, тітко, і вас, дядьку, про одну річ.

— Про яку річ? — спитала Марина.

— Щоб ви не справляли бучного та довгого весілля, — відрубав Роман.

— Та ми й не думаємо справляти дуже довгого весілля, — обізвалась Марина: — бо дуже довге весілля коштує і довгих грошей.

— Я хочу, щоб грали весілля тільки один день: в неділю, — обізвав ся неспівіливо Роман.

— Чи то можна, сину? А вже-ж в понеділок зять просить тещу до себе. Може ти не хочеш мене просити до себе? — аж крикнула Марина.

Вона трохи обидилась. Їй здало ся, що Роман не прийде до неї з музиками, що її бояри не будуть вести похід руки, що Роман не буде дорогою кланятись їй.

„Чи не гордує мною зять?“ — подумала Марина.

— Ні, тітко, я не проти цього говорю. Чи то-ж можна, щоб я не прийшов до вас з музиками в понеділок з запрошеннями до своєї господи?! Я прийду.

— А як прийдеш, то вже випадає два дні, — обізвав ся один староста.

— Нехай буде два дні, аби не чотири, — сказав Роман: — бо весілля тільки першого дня; ото — весілля! І не багато пють, і молода сидить на посаді з друзками, і друзки сьпівають, і на столі гільце та коровай. Все якось по божому: весело, гарно, неначе веснянок дівчата грають. Але потім вже тільки пють, та ще пють та дуріють! Пють день, пють другого дня, пють і третього й четвертого, аж остогидне дивитись. А скільки то грошей ото все коштує.

— Ну, вже як хочеш, Романо, а ми звичаю не поламаємо. В мене дочка своя, не крадена, і я не хочу справляти краденого весілля. З нас будуть люди сьміятись, скажуть, що ми вкрали в дочку весілля, — обізвалась Марина.

— Вже чи гнівайтесь, чи не гнівайтесь, тітко, а я не пристану на те, щоб пили та дуріли чотири дні, — сказав Роман.

— Та це йому наговорив отой великорозумний Денис. Він усім це саме торочить, а ти його, Романо, не дуже слухай та свій розум май, — обізвав ся один староста.

— Коли-ж дядьку, і мій розум це саме міні торочить: не люблю я того пиття та дуріння, — обізвав ся Роман.

— Так воно буде, як само складеть ся, — обізвав ся Філін: — а прийдуть люди до нас, то не виганяти-ж їх з хати. Прийдемо, чим Бог наслав.

Через два тижні грали Соломійне весілля. Ні Філін, ні Марина не послухала Романа: весілля аж гуло на весь куток чотири дні.

— А що, Романо, чи по божому відіграли ми весілля, — сьміяли ся старости з Романа: — а що, чи зломив людський звичай?

— Мабуть аж тоді справлю весілля по божому, як буду видавати свою дочку заміж, — сказав Роман.

— Та й тоді ще навряд! Певно буде так, як твоя жінка скаже, — сказав один староста.

— Ой ні, дядьку! Буде так, як я схочу, — обізвав ся Роман.

— Як доживемо, то побачимо, — сказав староста.

В понеділок ввечері привезли молоду до Зіньки. В баби Зіньки пустувала противна хата через сін. В тій невеличкій хаті жили її старші жонаті сини, доки не відрізнялись і не перейшли в свої хати. Ту окремішню хатину баба Зінька віддала Романови та Соломії. Як тільки скінчилось весілля, Соломія прибрала свою невеличку хатку, чистенько вимазала, повимивала вікна, одвірки, двері й лавки, застелила стіл білою скатеркою. Роман обквітчав образи васильками, жовтими гвоздиками та крокосом, а під образами приліпив смугу з шпалірів, на котрих були намальовані здорові маківки та червоні орґії в зеленому листі. Соломія повішала на стінах і на образах вишавані рушники, наробила з паперу червоних та синіх астер і обтикала ними по васильках та гвоздиках усі образи навкруги. Роман понамальовував на комині та на грубі усяких квіток та винограду. Маленька чепуренька хатина неначе зацвіла усякими квітками. В хаті стало гарно, як у віночку.

„Отут я, в цій хатині, неначе в себе в дома, а як тільки увійду в свѣтлицю до баби Зіні, то міні чогось здасть ся, що я там усе в гостях“, — думала Соломія, прибравши свою хатину.

Соломія трохи боялась баби Зіньки і все чогось скося поглядала на неї. Баба Зінька допитливими очима слідувала за Соломією. Але Соломія була робоча й жвава в роботі: вставала рано, поралась коло печі, готувала обід, скрізь встигала. Діло в неї неначе горіло в руках. Варили обід та ввечерю в свѣтлиці, в баби Зіньки, і обідали усі укупі. Старій Зіньці не було вже й роботи: за неї скрізь поспішала з роботою Соломія.

— Оце міні, дочко, за тобою, як у Бога за дверми: хоч сядь та й руки згорни! — не вдержалась Зінька і похвалила невістку.

Соломія не вміла до пуття спекти хліба та паляниць. Баба Зінька показала їй раз, другий, і, розумна з роду та втяжлива, Соломія швидко втямила цю хазяйську справу.

Настала осінь, почала ся негода. Зінька з Настею та з Соломією взяли ся за придиво. Соломія сиділа за гребінем і сьпівала пісню за піснею. Настя приставала до неї, і в бабиній хаті стало веселіше. А переставали вони сьпівати, Роман брав книжку і читав голосно. Баба Зінька, хоч не розуміла, але слухала, бо книжки були все церковні. Соломія та Настя не слухали, що читав Роман, бо й не розбирали того, що він читав. Вони ждали, щоб Роман швидче перестав читати, і потім починали собі стиха розмовляти, або знов починали сьпівати пісень.

[Далі буде].

У п о ю і й.

*Розіслалось небо надо мною
А навколо тут зелені віти,
Дуб кидає гордо головою
І красіють запашний квіти.*

*Я втопаю між тими квітками...
Тихо всюди — й пташка не сьпіває,
Тільки сонце плине небесами,
Тільки бджілка золота кружляє.*

*Тихо так, що і людий забути
Можна в тиші... Я відпочиваю:
Сварки й крику, кайданів не чути
В цім куточку, затишному раю.*

*У безміррі нишньому втопаю,
Покидаю цю земну країну,
Тихо лину до ясного краю,
Де нема ні смерті, ні почину...*

Original from

В. Грінченко.

Ворожба. [Рисунок Ижакевича].

PER PEDES APOSTOLORUM.

Образки з життя православного духовенства на Україні — Володимира Левенка.

— [Далі.] —

Г Л А В А V.

Старий, років на 70, а старосьвіцький пан-отець Каленик Пафнутевич Трубайло правив невеличкою, бідною, та наче забутою у єпархії парафією. Бідні, хоч і чисто прибрані, горнички пан-отця, — дві простих хати з мазаною долівкою — похилили ся як і сам він під вагою літ давніх, дуже давніх: вони бо бачили ще як народив ся маленький Кель, чули як квилів він малою дитиною, терпіли, як скуб їхню стріху, деручи горобців, трошив шибки мячем та й достояли ся, поки вдвох з маленьким колись Келем поробили ся старезними дідуганами. Та дарма, що батюшчина оселя хилить ся на бік, уростає у землю, що очеретяна стріха зеленіє мохом, — супроти неї уся у садку біліє нова красуня церква з гарними образами, з цегольною дзвіницею. Збогатіла і скрасила ся вона на увесь округ за довге батюшкованіє пан-отця Каленика. Давно вже править службу Богу у цій самій парафії Каленик Пафнутевич. Вже і батюшкою років з сорок з того часу, як впала вона йому спадщиною після небіжчика батька, що ще за старих прав оббрала його у батюшки громада, а і доти дячком та дяконом, бо не довго і не багато вчивсь пан-отець Каленик у бурсі. За чотири роки скінчивши усю науку, яка була йому призначена батьком відповідно звичаю того часу, повернув ся він знов на село до давнього свого товариства, що колись грав ся з ними у гилки, блукав по степах та лісах, шукаючи козельців і вирубляючи нищики, а зараз почав снівати, гуляти на досвітках та улиці, часом коштувати нишком горілки, звичайно чим бавить ся парубокство. Не обличив пан-отець Каленик ні товариства, ні його забавок, і тоді, як батько, забравши сина і гостинці, поїхав у консисторію, а відтіля привіз Каленика Пафнутевича дячком своєї церкви.

Молодий ще був Каленик Пафнутевич, не було йому і двадцять років, то і кохання не займало ся йому у серці. Гуляв він на досвітках, женихав ся з дівчатами з усіма по-троху, а може з якою і більше, та не з кохання, а так для закону, бо такий вже закон на досвітках і ні та дівчина, ні ще менше молодий Трубайло не гадали нічого про те, щоб одружити ся, — а минуло йому двадцять років, покликав його батько, докладно наказав, що годі вже байдки бити, що час робити ся дяконом, що треба женити ся, заводити господо, родину та додав, що нагледів і молоду. Каленик був не від того. „Що-ж, — гадав він, — усі люди женять ся, треба й мені, аби-б тільки путяшенька молода“, — а то вже закон треба сповняти і так без великого задуму, без турбот, без муки кохання їхав він на розглядини, ходив ще й на досвітки, а небагом і перевінчав ся, тільки мов трішечки зробивсь поважніший та все смикав свого куценського вуса, наче гордюючи з товариства. — що, мовляв, — „ви ще хлопці, а я скоро людиною буду, чоловіком, о!“

Оженивши сина, знов повіз його батько у єпархію і відтіля повернув ся Каленик вже дяконом. Та ще раз по батьковій смерті довело ся йому їздити у губернію, щоб зробити ся батюшкою та випрохати батькову парафію; — а з того часу довго жив пан-отець Каленик спокійно, не рушаючи нікуди, не бачучи ні старшенства, ніким не турбований на своїй парафії. Довело ся снівати „Ісаїя ликуй“ і „Ідеже нїсть ни печали, ни воздыханія“ над більшістю з свого товариства навіть над багатьма з дітей їх, а пан-отець жив так само у миру та злагоді з своїми парафіянами. Прості були звичай пан-отця, не багато було йому треба, то і не обтяжав він парафіян; не дуже попередив їх наукою, то і не нудив ся і не гребав їх бесідою. За те-ж широко любили та поважали люди свого пан-отця та з охотою по можливості дарували на церкву певні, що і одного шага не піде марно, або повз церкву до батюшчиного гаманця та що працюючий і дбайливий пан-отець поверне їх на церковні потреби як найкраще.

Вже з двадцять років живе пан-отець Трубайло самотне удівцем. Сини розійшли ся батюшкувати по далеких парафіях, дочки заміж, жінка вмерла, навіть це давнє лихо минуло ся, збувшись свого острого болю і тільки мягкий лагідний смуток помалу ворухить старече серце. А це років зо два з новим лихом впала і нова втіха на старість: вмерла його найменча дочка, вмер і зять та й кинули на догляд дідови унука Васька жвавого, гарного хлопчика літ десяти. Каленик Пафнутевич нестив ся, кохав ся у малому унукові, за ним життя здало ся старому ще десять раз краще і тихо плинуло, як сонце на захід тихого погожого осіннього вечора. А не вважаючи на тихий ряд його і воно не минуло ся без турботної смуги, яку й досі згадує Каленик Пафнутевич з неприємністю. Вже років двадцять батюшкував він як колись батько, як з давних-давен вело ся, се-б то: твердо додержував пости, службу правив довго та докладно, у консисторію що належало переслав що року, а хоч часом забувавсь за деякі єпархіяльні накази, або під старість, боячись розхляпати дари, помянувши царя, царцю та цїсаревича, поминав парських родичів у загалі, проказуючи „і прочая“, та ніхто до того не прискіпував ся.

Аж ось наставлено нового Преосвященного, що дуже не любив старосьвіцьких батюшок. Цей зачав заводити новий ряд, правити від батюшок такого, що до них і не належало. Звичайно, щоб відобрити ся до Преосвященного, і протосерей намогли ся з тим самим на своїх батюшок, а вже надто на Трубайла протосерей його благочиния. Покликав він Каленика Пафнутевича до себе, угрушав його і за недогляд за парафіянами, і за несвідомість у Божому слові, і за байдужість до єпархіяльних наказів, багачко за всячину, аж адувати страшно за віщо, як би тому правда; хитав до того головою та все, мов би грозивсь, радив схаменутися. Як не був тихий пан-отець Трубайло, а чути таке від молодого протосерей його розсердило. Не бачив він ні розуму, ані правди у наказах протосерейних, саму лише напасть, а розсердившись, наказав вже такого, що і не треба-б, та, нагадавши про свою чесну та довгу службу, повершив.

— Якої-ж ще прихми вам треба від мене? Батюшку як батюшку, як закон велить; так і буду... Я думав ви мене за ділом кличете, а за цим то й гріх було-б мою старість турбовати! — та з тим і подав ся до дому.

Але даремно сподївався пан-отець Трубайло, що тим і відміг ся. За два тижні прийшов з єпархії наказ, щоб невідмінно засновав він парафіяльну школу і братство, щоб приглянув та донїс, чи не прокидаєт ся у парафії яка секта або непошана урядови... Разів десять перечитав його Каленик Пафнутевич, три дні поспіль бравсь по кількох разів за перо відповісти, і не знав він як вдовольнити єпархію і не розумів, чого їм треба, і чогось гідко робило ся йому, коли починав він мислити про те, що у наказі писало ся, та нарешті і поклав його до слухного часу у шафу, хай там лежить — може минеть ся перемовчкою.

Минулось ще з місяць, аж ось заходить до пан-отця чоловік, мнєть ся щось біля дверей, немов щось хоче казати, не вагаєт ся.

— Що тобі?

— Та чи ви чули, пан-отче?... Та й дивить ся поза двері, чи нема кого.

— Що таке? Кажі просто, чого там криєш ся?

— Казав би, — відказує, — так не ті се речі повели ся, щоб єпроста і вимовити. — Зиркнув ще раз поза двері, причинив їх, надійшов і до других, глянув і там та, приступивши до батюшки, і каже пошепки:

— Чи не шпїгуни, пан-отче, на вас виявили ся? Приїздив тут якийсь підпанок, так щось несєвіцьке... мовляв, майстрів наймати, так майстрів не панав, а за вас найбільше розпитувався.

— За віщо? — аж пополотнів Каленик Пафнутевич.

— Чи не загулюєте, мовляв, чи не пете часом, як службу правите, чи царя поминаєте, з ким відаєте ся.

— А ти-ж що?... — знепокоєний від сили зміг ся спитати пан-отець.

— Бог з вами, пан-отче, чи-ж я дурень, щоб свого пан-отця на аби кого виміняв?! Я йому докладно розписав: у церкві, кажу, раз-у-раз та найбільше про царя чуємо, батюшка не відають ся аж ні з ким, а горілки так і ніяк не приймають.

Знепокоїла Каленика Пафнутевича ця звістка. Як вже не бути напасти, де шпигуни вилудали ся? Значно таки бояв ся він їх, як і усі старосьвіцькі люди, аж не дужче злякався і тоді, коли кілька днів переогодом відібрав грізний наказ, що виправляв його у єпархію, навіть зрадив йому — мовляв, там хоч видко буде...

Преосвящений напавсь на пан-отця Каленика як з мокрим рядном, а найдужче за царських родичів, що пан-отець проминав їх у молитві.

Даремно завіряв Каленик Пафнутевич, що у серці подвійно ширіше згадує їх, бажаючи в Бога їм долі, а не каже те в голос, боячись, що не вдержить так довго чаші та розхлюпає дари, — Преосвящений не вгамовав ся.

— То нічого і батюшкувати, коли чаші не вдержите!

— Як то? — аж не зрозумів зразу Трубайло.

— А так, що просіть ся на спокій.

Пан-отець Каленик довго не міг зрозуміти цієї відповіді, чи не жарт вона, чи і справді Преосвящений випихав його з служби, та тільки і міг відказати:

— Не хочу!

— Мало чого.

— Так же мені і їсти нічого буде.

— А нам що потім? Ви не здатні.

Аж ось коли виразно з'явила ся Трубайлови напасть.

— Так, так; ну, то знайте-ж: їсти я найв ся-б і з пенсії, і люди, сподіваю ся, не забули-б, та, коли вже такої честі добувсь я за мою шкуру працю, що хочете на старість мене на сьмітник випхнути, то женіть самі. Ваша воля, женіть, а з доброї волі я не піду! З якої речі весь вік я слугував Богови недужаво, то-б то не вартий вже батюшкою і смерті? Не піду з служби волею, от щоб ви знали! — і Каленик Пафнутевич хотів вже йти з хати та мабуть за старістю не стало сили стерпіти кривди і, не вважаючи на Преосвященого, він схилився на ослонець та заплакав.

Мабуть і сього так утав сором.

— А! — сердито прогарчав він: — та хай вам, батюшкуйте вже; вам недовго, — і, не можучи втишити незадоволення, подавсь з хати.

Так минула як важкий сон, перебігла як страшна хмара і ся напасть, що зависла була над життям Каленика Пафнутевича, і з того часу, мов за його забули ся, ніхто вже не непокоїв старого Трубайла і знов тихо та лагідно справляв він свою працю, з даруючою ухмілкою згадуючи навіть напастників своїх.

Чиста, заново вимазана горниця пан-отця Каленика блещить, аж відбиває сріблом від натовпу соняшного проміння; дарма, що позаставлювані квітками маленькі віконця, та багацько їх; з трьох боків хати і між узорчастого листу квіток веселе літне сонечко широко обсіпає золотими блисками своїми і стіну, і білу як сніг скатірку столу, і товсту книгу на ній, і самого пан-отця, що у виблискую та чисто випраному підраєснику сидить над нею, усіх наділяючи ясними колірами...

Помалу читає пан-отець Каленик, близько підносячи книгу до великих окулярів у товстих срібних обклашках. Частенько доводить ся йому облишати читання, щоб дати очам спочивок; до того спинаєть ся він над кожною вчитаною думкою, силкуючись краще її змрікувати. Але скоро читання його було нервово, він почув гуркіт коліс, далі го-мін біля свого ганку і, визирнувши у вікно, змрікував, що до його наїхали гості, бачучи тільки якийсь натовп людей. Повагом згорнув Каленик Пафнутевич книгу, закривши на стороні де спинив ся клаптик паперу, зняв свої окуляри, поклав їх на призначену містину та й подібав на аустріч гостей, що, поки господар тупцяв, вже промчували до хати.

— Здорові, здорові! — привітно осміхавсь він, обома руками здоровкаючись та враз пильнучи крадькома ближче придивитись до обличчів, щоб вивірити себе, чи справді гості йому незнайомі, чи може він не пізнає їх, не добачаючи, але, дарма: на усі заходи пан-отець Трубайло лише тоді довідався, що бачить ся з Калиткою вперше, коли той почав знайомити ся.

Це не збавило про те привітності пан-отцеві; йому так зрідка трапило ся стрівати кого, прич своїх парафіян, що, хоч і не нудив ся він самотиною, бо день у день однакові, як брати минали йому тихо та лагідно по давно заведеному ряду, та приспана потреба єднання з людьми, не турбуючи раз-у-раз, виявляла ся привітністю до людей та чи не дитячими radoщами, коли доводило ся з ними здибатись.

„Чудненький і пристаркуватий вже, — з першого огляду на Трубайла міркував тим часом Калитка. — З цим на веселощі не розживеш ся..., мабуть і не не нічого?..“

Але як не розпалили ся за мандрівку бажання пан-отця Макара, все-ж відомий силою розум його переважав знадливі почуття. „Так бо і краще, — заспокоював себе рахманими докладами Калитка, — годі бо справді, і так у середині жаби кричуть, а завтра-ж і між начальство; а з похмілля яку там другу-третю чарку і без його самотужки упораю“.

Пані-матка з дочками тим часом не гаючись обволодали дальшою хатою чепуритись з дороги, поповичі потупцялись трохи і подались з хати пошукати щось більше цікавого, а пан-отці хвилини вже з десять висиджують мовчки. Трубайло дуже тим знепокоєний міркує, з чого-б краще почати розмову. Йому здаєть ся, що розмова про віщось з Сьв. Писання найбільше-б личила незнайомим пан-отцям задля першого стрівання і відтак спотання добаєть ся він одною рукою у товстий біблії, що лежить біля його, міркуючи, яке-б обрати найкраще та найповажніше до такої okazji речення. Так же, відомо кожному, книги Сьв. Писання товсті; є багацько у них цікавих та поважних речень, то й ніяк не здолав Каленик Пафнутевич ні обрати найкраще, ні почати розмови.

А сидіти мовчки робилось вже зовсім ніяково. Це помітив і пан-отець Макар; дарма, що йому, як ми бачили, досить було і без балачки дужок доконче цікавих до розваги, і як не схильний він був до глибокого самозадуму, але-ж задля звичайності промовив:

— Сьогодні я від пан-отця Сергія, від Тендітного, їду я, бачите, у губернію, треба у консисторию — ну, то думка враз годить ся і своїх перевідати, щоб ще й не гудили — мовляв їхав повз та не схотів завернути, — от і до вас.

— Спасибі, спасибі!

— Так був і в Тендітного, та щось мені чудно — скажіть, ви тут ближче, що воно за людина?

— Старий вже я, мало з ким бачу ся, незнайомий з ним — а здаєть ся людина нічого, хороша людина, — відказав Каленик Пафнутевич з ухилкою.

— Сам він то може й нічого, ну, товариство в його так різне, добрі усі, а лікар там є, так той — чиста звірюка!..

— Це часом не з тих... не з соціялістів? — з цікавістю запитав Трубайло.

— Як то з соціялістів?... Хіба?..

— А ви і не чули? Бачите тут багато за пан-отця Сергія балакано усячини, не знаю я кінце, а тільки чи напасть така вже на його, чи лихо, а вожено його і у губернію і з посади трохи не скинуто, буцім він до них таки дуже горнув ся.

— До соціялістів?

— Еге-ж; були тут такі і пани, і лікарі, і вчителі, люди як люди неначе, ось тобі виявило ся соціялісти.

— Ну, так воно і буде, досвідчено, — промовив Калитка, — певно, що так; лікар той соціяліст доконче. Там я газетку одну відбираю, так там так само і пишеть ся. Пишуть: виявились і, хоч багацько вже висловлено, а деякі затали ся і з найстарших, — так на те-ж і виходить, що лікар з соціялістів, а може і сам пан-отець Сергій.

— Гріхи! — позіхнув Трубайло, і обидва замовкли.

Але на сей раз Каленик Пафнутєвич таки загадав незабаром щось цікавого з книги Премудрости Ісуса Сина Сирахового.

— Бачите, читав я оце з Св. Писання, — почав він за хвилину, — книгу Премудрости Ісуса Сина Сирахового, істинно, що премудрість.

Калитка мовчав.

— От тут пишеться: „Начало премудрости — бояться Бога... і сь вѣрними она образується вѣстѣ во чревѣ...“ — і казати ніяково, а нам грішним не те робити, а і зрозуміти важко.

Пан-отець Макар тільки пошкрябав собі потилицю.

— Премудрость, звичайно! — позіхнув він, хрестячи рота.

— Важко, важко розуміти Сьвяте Письмо, — не заспокоювався Трубайло. — Ще давнійш, то нічого, яку проповідь розкажеш, усе гаразд, а зараз, аж сум бере: гляди, не обережеш ся. Ще казати муть — єретицтвувеш!

— Та хай йому! — аж махнув рукою Калитка. — Скажіть краще: ви самі живете?

Пан-отець Каленик враз мов відживів, — очі йому весело засьвітились і радісний осміх заграва на губах.

— Е, ні, не сам, унук є в мене десяти літ Васкѣ. Там що дитина хороша, що розуміє, що утішне! — почав він вихвалити ся унуком, як завжди, коли доводило ся за його балакати, бо і справді старий любив як сонце, як сьвіт свого старого життя, як не любив мабуть ніколи і своїх дітей, сю маленьку хорошу дитину, що так закарсила вона йому життя. І довгенько мабуть довело ся-б Калитці слухати про усякі пригоди з Васкѣвого життя, що їх і до ночі згоден був би згадувати Трубайло, як би на щастє пан-отця Макара не спинив оповіданнів Каленика Пафнутєвича якийсь ввесь задріпаний селянин, утаскавши у хату якусь мокру та кальну торбу, що ворухила ся, мов щось живе.

— Це я вам, пан-отче, рачків приніс, — казав він Трубайлови, поблагословившись. — Ловив тут близько коло вашого горѣду; поживляйте-ж, будь ласка, на добре здоровє!

— А спасибі, спасибі! Рачки та чудова річ, — радо розгортував старий торбу, зазираючи у неї. — Страшенно люблю ціх раків. Сїдай же, Охрімє, погостюєш, ось-но я зараз покличу куховарку, хай їх зварить, — в гурті ївши і рачки посмажнішають.

Але дарма, що Каленик Пафнутєвич зовсім не помітив, як насунув ся пан-отець Макар, зачувши ту припроху; Охрім враз помітив, що сторонній пан-отець не дуже радіють його компанією і відтак вибачаючись захапав ся.

— Спасибі, пан-отче, вибачте на сей раз; їй Богу, не можу, покинув човна, смать і трохи рачків, що вловив, небезпечно. Бувайте здорові!

Охрім вже і пішов, а пан-отець Макар все не міг ще заспокоїти ся. „Старий, як дитина: такого затінаку між моїх „бариньш“ у один гурт кличе! Дурень, їй Богу!“ — сердито мислив він, поки Каленик Пафнутєвич, нічого не помічаючи, все тунцяв ся, розглядаючи біля рачків та тихенько всьміхав ся.

— Хе, хе хе! Це вам, пан-отче, як би розказати, за віщо мені цей Охрім усячину раз-по-раз зношує, так чиста комедія...

— Ну? — незадоволено спитав Калитка, ще маючи надію, що Трубайло хоч тепер зрозуміє свою необачність. Але Трубайло зовсім байдуже провадив далі:

— Комедія, чиста комедія, далєбі. Одурих він мене колись цей Охрім капостний, та ще як! Я не багато і заправив, три там карбованці. Божить ся, молить ся — не має, і тих скрутно знайти. „Ну, дай два!“ Нема і двох. „Ну, одного!“ Нема і того...

Аж очі розплющив Калитка, слухаючи таке нечуване оповідання.

— Ну, ну! ну і бузувір же капостний! дарма на своє незадоволення, не міг він покрити свій погляд.

— І знав я, що він хоч і незаможний, так не в таких же і злиднях; ні, таки ублагав, думка може і справді скрута. Кажу йому в жарт:

— А що-ж в тебе, чоловіче, є?

— Щоб в нас було? — бідкасть ся.

— Ач гадюка! — знов не втерпів Калитка.

— Атже-ж, кажу, гречана полова є? Лантух принєсеш — повинчаю.

— Но?... і повинчали?

— Та і повинчав, а він вражий син другого дня і узав мене на глум: „Одурих, хвалить ся між людьми, дурного пона; щоб схотів, те-б і злучив, а він за торбу полови повинчав!...“ Почув я. Тривай, коли так, мислю; понав його у церкві, та й заходивсь парити... Парив, парив, дивлюсь у кишені довбасть ся, витягає троячку: „Візьміть!“ — кланяєть ся. — „Не хочу!“ Благов, благов, аж заплакав, а я таки гроший не взяв. Еге-ж, з того часу він раз-у-раз до мене з гостинцями і такий же чоловік гарний став. Казав: годі вже тобі, Охрімє, буде з тебе на покуту, не втрачайсь зайво; ти вже мені з процен-тами виносив — так же про-сись ся.

— Ну і бузувіри, ну і лодарі, ну і капостники! — повний правдивого обурення сварив ся пан-отець Макар. — Мерхамули неосьвічені!...

Аж вжахнув ся Каленик Пафнутєвич, зачувши таку силу острих слів.

— Що бо ви? Хай Бог

милує, люди як люди ні з чого, то й скупиють...

— Еге-ж, ні з чого; а нам з чого? Робили-б, то було-б з чого...

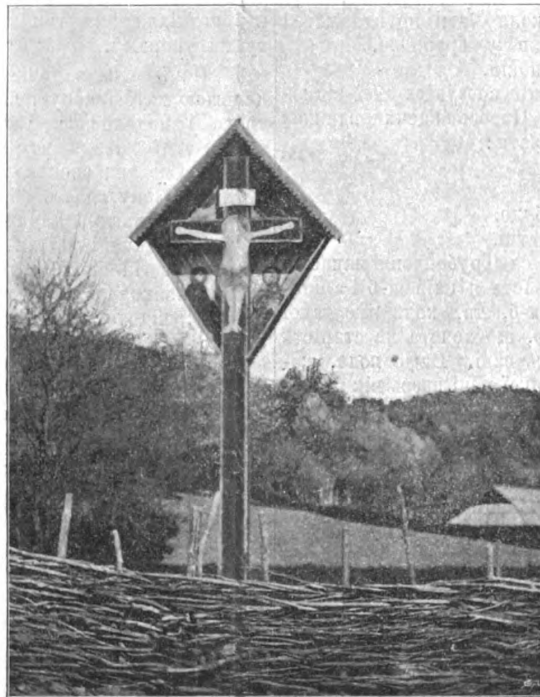
— Так воно, так, так же біднота та і Бог з ними!

— Ні, вам ще так-сяк; а в кого Бог благословив — діти, їх до ума доведи! — не втавав Калитка.

— Хе, хе, хе! — несподівано зареготав ся, аж затрусивсь ввесь Каленик Пафнутєвич, а вид йому збіг ся зморш-ками, як печене яблуко. — Хе, хе, хе! Ні, таки вони гаспидові діти тямлять, коли пан-отцеві треба гроший, а коли і так визволить ся. Оце у піст, у Великдень, та у переддлиннівськи запусти, саме полівськи живна; кажуть, в поів гроші є і торгують ся-ж, хоч зубами видирай кожну копійку, а серед літа, самі здорові знаєть, хїба який шаг шербатий у кишені мотаєть ся, — ото вони, поки жінка жива була, було і нагадують, час пані-матці ілнувати, а зараз то ї самі вже у двір зношують.

— Пху! недолудки!

— Чого бо ви? їй таки Богу, знають, і самі признавали ся.

Хрест в Ростоках, повіту косівського.

Відчинилися широко двері і у хату спрожого веселе, зачервоніле а веселощів та біганини ускочило маленьке хлопця у гарній кольористій сорочці, що десь вже виправило ся ви-мазати її до останнього. Це і був унук Васько. Але-ж, коли зобачив у хаті сторонніх людей, вмить спинив ся, похмурив ся і остоявсь, чи не збираючись тікати за двері.

— Ну, ну, іди-ж, Ваську, будь гречний, не лякай ся, — обізвався до його привітно пан-отець Каленик.

Васько мабуть і сам надумавсь, що тікати не личить, але-ж балакати за багато з чужими не виявляв жадної охоти. Він, з обережністю обминаючи гостей, добивсь до пан-отця Каленика і, ховаючись поза його рясою, поглядав звідтіля на них насупившись.

— Он дивись, хлопче, — обізвався до його, щоб підбадьорити, старий Трубайло, — яких нам рачків принесли. Ось! — і, витягнувши з торби здоровенного рака, Каленик Пафнутевич підсунув його зовсім близько до унукового носу. — Живий з'їсть, коли боги ти мені!

Маленький Васько незадоволений на таке турбування замахнувся злегка рукою, відбиваючись від страховища, але, згадавши що так не личить поводитись з дідом, ще дужче засоромив ся і вже начисто убогав ся у збірці дідового під-рясника. На хлопцеве щасте унесено обід і усіх думки повернули ся більше до страви. За обідом, лишившись до чаркової компанії, пан-отець Макар обмежувався тільки трьома чарками, але попоїв у смак, аж почув охоту до сну.

Як на лихо Каленик Пафнутевич щось пригадав цікавого, чим dokonче бажав переділити ся. Правда, він ще щось соромив ся та вагав ся, поглядаючи на Калитку привітно-лукавуватим поглядом, немов вивіряючи, чи можна йому до-ручити так важливу річ. Та мабуть вигляд Калитчин був досить віри годний, бо Каленик Пафнутевич, хоч спочатку і несміливо, а почав таки скоро своє оповідання.

— Ні, таки похвалюсь вам! Є в мене тут гай пред-ківський десятина на сорок... — і Каленик Пафнутевич, подбавши до шафи, виїняв звідтіля з надзвичайно шануючою обережністю якісь папери. — Хахайну я ним вже скільки років по стародавньому, звичайно зберігаючи, щоб і дітям не аби що унало ся, та й байдуже, аж ось відбираю папір аж від самого міністра „государственныхъ имуществъ“ — гляньте і підпис власноручний, — ткнув оповивляючись Каленик Пафнутевич один з паперів перед самі очі Калитці. — Цікавий би я довідати ся, хто йому за мене дав звістку? Спасибі йому! спасенна душа, пошановала і мої труди! Чи-тайте-ж не лишень, що тут прописано: „Честь имѣю просить не отказать подѣлитъ ся... і сообщитъ въ Министерство... Ваши взгляды... И результаты Вашего опыта... по вопросу о сохранении лѣсовъ“. О! Ну, видимо і як би я там відмо-вив, або, пак, „отказалъ“, і звеліти-б могли, а то так же обаченько, ще і „честь имѣють“, радо як дитина сьміяв ся Трубайло. — Ну, так не пошкодував же і я праці, по-поморочивсь, а написав і чималенько, а, здасть ся, і докладно, не проминув нічого іскінько, і як треба ліси чухрати, і на який рік хворости рубати, і щоб товару не пасти, — в мене це боронь Боже, — і що окопувати та тарасом прикладати треба. Пишу: тарас великий захист від товару робить, тільки у дро-ковницю не помагає, коли худоба хвоста задерши ганяє, куди влучить, то часом і тарас пересягне; писав і за те, що от, як ви знаєте, на вія, на граблища, на вилки, дуже не можна оберегти ся, щоб люди не вкрали і що се саме лісові шкоди... Ні, таки докладно написав. Так же і вдяки, спасибі, дїдав, читайте-но знов: „Министръ государственныхъ имуществъ честь имѣть“, знов таки „Честь имѣть выразить Вамъ при-знательность за принятый Вами на себя трудъ и полезныя указания“, — і підпис знов таки його самий.

Гаразд, що пан-отець Каленик не добачав трохи, бо певно прикро було-б йому бачити, як почав позіхати, а далі і зовсім закусав, слухаючи його Калитка. Може ображення не дало-б Трубайлови звернути належну увагу на те, що заан-пані минулої ночі пан-отцем Макаром великі турбації ви-правляють його прихильність до сну та неважність до пи-саннїв пан-отця Трубайла. Але-ж слабі очі на сей раз вратовали його від ірраціонального сну і він довідався про ба-

жанье Калитки спати лише від його власне, коли той, поче-кавши хвилину, обізвав ся:

— Будь ласка як би оце по обіді трохи заснути, бо я у ночі не гаразд виспавсь.

— То що-ж, зараз постелемо, спить на здорове! — за-хапав ся Каленик Пафнутевич.

— Я вже у вас і ночувати му. Воно у вас і тіпенько, так що-ж зробимо; хай баби там, а ми з вами та з хлопцями тут примостимо ся. Не люблю я проти ночі у город їхати.

— От і спасибі! — зрадів Трубайло, навіть і в думці не журячись тим, що достанеть ся мозолити старечі кїстки на твердій канапці, і зараз потюпав радитись з наймичкою, як би краще владнати гостям ночівлю.

Унесено перину; наймичка довго штовхала її з усіх бо-ків, здіймаючи зграю піря, застелила її чистенькою рядниною, а в головах поклала купу подушок. На це не було відпоти в пан-отця Каленика і він, дивлячись, як стелять постелю, журливо хвалив ся пан-отцеві Макарові:

— Це ще стара моя, небіжниця наготувала, спасибі їй і вічна пам'ять, впорядила мене на ввесь довгий вік.

Постеливши постелю, наймичка поставила у головах ве-ликий кухоль квасу і пан-отець Макар не забаривсь захроп-ти на усю хату, а Каленик Пафнутевич подбав помалу до цер-кви, дорогою ще сам позачинявши віконіці, щоб сьвіт та мухи не непокоїли гостя.

Вже з пів року чи не що дня і по буднях простув пан-отець Каленик на цвинтар — чого саме і досі не зовсім відомо парафіянам, але те вже кожному видно, що батюшка ходить найбільше понад огорожу та усе пристукуєть та при-дивляєть ся до кожної ґратини, до кожного стовпчика. Ого-рожа нова ще, є багацько гірших по епархії, хіба денеде порозгнівали ся жолобиці під ґратинами, так же у церковній скрині придало ся щось кошту і враз з тим, як він біль-шав, лежучи жарно, частійше і частійше вкидаєть ся Калени-кови Пафнутевичу у дужку чудова кам'яна огорожа біля собору на місті. „Ото огорожа, так, так! дуже гарна, а в нас що? Понастроєнювано паличок“, — гадає старий і думка поста-вити нову опановує ним в такі хвилини цілковито — але коли знажившись йшов він потім на цвинтар роздивляти ся як що робити, знов починав вагати ся, завіряючись ще раз, що стара огорожа досить ще справна.

Але кошт все збирав ся, більшав і де далі дужче му-лив старого Трубайла. Пів року ходячи сам на цвинтар, сам розгадуючи і свої бажання і свою непевність, пан-отець по-чав почувати невідмінну потребу перевірити ся з ким своїми думками. Так і сей раз, довгенько попоходивши по цвинтарю і натурбовавшись непевними думками, що коливали ся то у той бік, то у инший, він побачив чоловіка з парафіян, що вва-жав його за розумного, як той йшов улицею, і, не вдержавши далі свого бажання, закликав того до розмови.

— Дивлюсь я оце на нашу огорожу, Даниле, — сором-лячись почав він несміливо. — Здасть ся... нічого ще?

— Дакувати Господени! якої-ж ще?

— А тим часом щось мов не так... — ще несміливіше запитавсь пан-отець.

— Та хвалить ся вже, пан-отче, — засьміявсь чоло-вік, — кортить мабуть вам нову ставити?

— Ох, як кортить, голубе!

— Так, так. І ми вже давно помічаємо: ходять батюшка по цвинтарю, дурно не ходити муть, — та ще рано, пан-отче.

— Ну, ти слухай, Даниле, чому рано? Для Бога нічого не рано, а як би то хороше, як би огорожа цегельна, як у місці біля собора — краса! А то, що справна? так палички-ж!

— Цегельна?...

— А ти думаєш я чого? — знервовано хапаючись з ра-дісним осьміхом на красу своєї думки, провадив Трубайло: — бачу-ж і я, що ся справна, — перестойть. Так чи той же вигляд, чи така-б була нишність церкви?

— А гроші? — перестеріг чоловік, що і самого вже вразила та лестила думка про цегельну огорожу, так бояв ся ще нових оплатків.

— Гроші, голубе, є!

— Є?

— Є!

— І вистачить?
— Та й вистачить!
— Так чого-ж? Так і Боже поможи! — зрадів і чоловік і довго ще радісно розмовляли та радилися пан-отець з Данилом, яку прегарну огорожу учистять вони побіля своєї церкви та яка буде з того краса і диво на усю околицю.

Вже посутеніло, коли Трубайло подирав до дому, збудив пан-отця Макара, повечеряли чимсь і, похрестивши трохи лоба, Калитка знов заліг висипляти ся, а пан-отець Каленик, погасивши світло, щоб не непокоїти гостей, став на молитву. Минало з час, вже двічі, прокидаючись до квасу, Калитка з дивованнем прислухався кризь сон до побожного шопотіння молитов, що вражало йому уха, линучи з темного кутка хати; та пан-отець Каленик то спускаючись навколівки, то охаючи, знов здіймаючись на ноги, гаряче благав Господа, вичитуючи поперед молитви, далі просячи власним словом, яке трапляло ся, яке вихоплювало ся з його повної зачарованія, прагнучої до Бога душі.

Рано вранці рушив повіз пан-отця Макара з Трубайлового дворища. Вирядивши гостей, пан-отець Каленик сів відпочити на рундучі проти сонця, поки наймичка прибере хату після ночівлі. Маленький Васик, що ганяв був по дворі, прибіг ластити ся до діда та притулився в його біля колін. Не дуже спав старий на твердому ліжку і, почувавши себе втомленим, похнюпив ся та вигрівавсь проти сонця, за-

плющивши очи; але-ж йому так любо було чути побіля себе маленького онука, чути його нестош і дід тихо гладив хлопця білу вистрижену голівку шорсткою долонею. Але Васик мав якусь клопітну думку, що невідмінно бажав чути на неї дідову відповідь.

— Діду, діду! — ворухив він старого, повертаючись шпарко до його та нетерпляче торкаючись йому бороди. — Оці капостні Калитки, вони сьміяли ся з нас...

— Но? — не розплющуючи очей байдуже відповів старий.

— Калитчиха каже, що ми живемо по свинячому...

— Але як ти, сину, знаєш, що вона так каже?

— Та-же я чув, як вони поміж себе реготали ся, не бачучи мене.

— Та тобі не годило ся-б слухати... Але то вона неправду каже: ми живемо вбого, а не по свинячому, по свинячому то було-б неохайно, нечепурно, а у сьому нас не можна винувати.

Дитина на який час замислила ся, але знати було, що у маленькій голівці змагають ся якісь непорозуміння.

— Так же вона казала, що їх погано трактували, не давали ніяких ласощів, що не гречно так витати гостей?...

І довго достало ся старому Трубайлови ще нового клопоту доводити онукови, чия брехня, чия правда, — чи його, чи Калитчишина?

[Конець буде].

3 поезій В. Ахшарумова.

*Переді мною знову днесь
Встав привид давних літ:
Я чую голос любий твій,
Твій легкий чую хід.*

*Як пташка в двері ти летиш,
І кожний погляд твій
Паде у серце — як в тюрму
Світ соняшний яркий.*

Відень, 21. IV. 1896.

*Про що щебечеш ти мені
З тим сьміхом на устах?
Я чую радість у твоїх
Невиразних словах.*

*В обійми взяв би я тебе —
Як тїнь щезаєш ти
І шепчеш: жди, я ще прийду,
Лиш день погасне, — жди!...*

В. Щурат.

Сьвітлові байки в сьпівах Степана Руданського.

V. БОГ НА ЗЕМЛІ.

— [Далі.] —

XVIII.

І прийшов Господь до церкви,
Став народ скликати
І у церкві на амбоні
Людам став казати:
„Я, Ісус Христос, Син Божий,
Кажу, щоб ви знали,
Щоб ви день недільний чтили,
Сьвята шанували.
„Щоби в сьвято не рубали,
В полі не орали
І коріння на городах
Своїх не копали.
„Щоби в сьвято не робили
Старі і малі;
Щоб зараня всі стояли
В церкві сьвятій.
„Бо я дав вам для роботи
Шість днів на неділю,
А седмий¹⁾ день для покою
І найменшого злілля.

„Та ще кажу, щоб ви, люди,
Милосердя мали:
Калік, старців не гнушались,
Сиріт пригортали.
„Щоби старших шанували,
Батька й неньку чтили
І, що я лиш вам говорю,
Тес все чинили.
„І як будете ви, люди,
Тес все чинити,
Буде добре вам і дітям
В білім сьвіті жити.

XIX.

„Як не будете чинити
Того, що я кажу,
Буду тяжко вас карати,
Тяжко вас накажу.
„Пущу голод, стануть люди
З голоду вмирати.

Вій промови більш архаїчності та поважності. На ту саму мету він вклав Ісусові в уста іще слова: „чтити“, „наказати“ [се-б то покарати] і псевдоархаїзм: „доч“. — А. К.

Пущу помір, стануть люди
Мором умирати.
„Будуть війни між царями,
Межи королями.
Буде сварка, буде бійка
Межи всіма вами.
„Син на батька, доч на неньку
Стануть підійматись.
Як вода, кривля¹⁾ по сьвітї
Буде розливатись.
„І тоді начнете, люди,
Мене пізнавати;
А як ні, то я ще тяжче
Буду вас карати.
„Стануть громи сильні бити,
І небо блищати,
І град стане зілля ваші
В нивах побивати.
„Злетять птахи, птахи злії,
І будуть літати

¹⁾ „Седмий“ — так у самого Руданського, бо він хотів одним еллонізмом нагадати Христо-

¹⁾ В черняку „кривля“, в чистовикі „кривля“. Обидва самозвуки правильні, та перша — частіша. — А. К.

І літаючи живих вас
Будуть заїдати,
„Щоб ви, люди, гнів мій знали!
А ви розум майте
І мене до того гніва
Не допроважайте.
„Бути свідками неправди
Тяжко стережіть ся,
Людам кривди не робіте,
Дармо не кленіть ся!“

XX.

Служба Божая кінчилась,
Дзвони заили ся,¹⁾
Люди Богу помолілись
Та і розійшли ся.
Розійшли ся і зачали
За обід сідати.
Аж приходить і сам Господь
До ідної хати,
І приходить з Петром-Павлом.
Просять його сісти,
Просять його за стіл сісти,
З ними разом їсти.
Сіли вони кінець стола.
От і борщ подали.
Стали їсти всі, — і гості
Кілька ложок взяли.
За борщом подали кашу
Тай перепрошують,
Що на стіл подати більше
Нічого не мають.
А Бог глянув на полицю:
— „Що-ж там на полиці?
Вареники либонь?“ — каже,
„Або варениці!“²⁾
— „Де там вони узали ся?“
Жінка говорила:
„То я вчора пів макітри
Черепак зловила!“
— „Нехай будуть черепаки!
Нічого діяти!“ —
І з цим словом поклонив ся
Тай пішов із хати.
Жінці встидно чогось стало,
Беруть її страхи.
Глип в макітру, а в макітрі
Справді черепаки!

XXI.

Осінь пройшла й проминула;
Сніжки припадали.
І по селах, як звичайне
Весілля настали.
Хлопці швендали усюди,
Сватались, женились,
І дівчата коло хлопців
Вились, чепурились.³⁾
І багато через зиму
Дівчат завязалось;
Много хлопців-вітрогонів
Захазяювалось.
Та ідно лиш серед зими
По року новому
Було славнеє весілля
У селі ідному.
Чого думка лиш бажала
Спекли, наварили,

¹⁾ Росіянізм. „Заливають ся“ значить „ро-
станять ся“, „голосно і дрібно дзвеніти“. — А. К.

²⁾ В першій: „варениці“. — А. К.

³⁾ Рудавський в цім слові раз-у-раз пише
не „у“, а „о“, чепорити ся. — А. К.

І на вечір на багатий.
Христа запросили.
І балюють собі гості,
А було немало;
Стали їсти, стали пити, —
Вина їм не стало.
І казав Господь принести
Води із криниці,
І побігли за водою
Жваві молодіці.
І принесли, виливають,
Аж тут диво сталося:
Зо всіх відер, кілько було,
Вино виливалось!

Аж тогді по правді гості
Всі забалювали,
І той вечір усі люди
Багатим назвали.

XXII.

І у нас багатий вечір
Кожний рік буває,
І Господь в криницях воду
В вино претворює.
Лиш не знати в яку пору,
В яку годину,
Щоб послати до криниці
З відрами дівчину....
Було раз уже пізенько;
Каганці згасали,
А подекуди хрещені
Вже й позасипляли.
Лиш в ідній убогій хаті
Скалочка диміла
І на лаві при вечері
Вся сім'я сиділа.
І що Господь дав — їз'їли;
Стали воду пити;
І напились, помолілись, —
Тра начиня мити.
А при хаті на ту пору
Ні краплі водиці! —
І дівчина взяла відра,
Пішла до криниці.
І набрала і приносить,
В дїжку виливає,
Коли дивить ся: з відерця
Вино витікає.
Взяла друге... ні! у другім
Чистая водиця...
І убогі вечір мали
Такий, як годить ся.

XXIII.

Ба ще й друге в свѣті чудо
В вечір цей буває:
Вся худоба між собою
В північ розмовляє.
Лиш послухати їх мову
Хто цікавість має,
Незабарон після того
Нагле умирає.
Був колись іден цікавий
Тую мову знати,
І пішов він під обору
І став вартувати.
І от від іден підняв ся,
Тяженько здихає,
— „Чого, брате так здихаєш?“
Другий від питає.
„Як же-ж міні не здихати?“
Каже той до того:
„Завтра в яму повеземо
Господаря свого!“

І почув він, — душа стала
Лиш на волосочку.
Живо в хату: „Жінко! жінко!
Дай білу сорочку!“
Вжив ся, вбрав ся як до смерти,
Богу помолив ся
І ще досвіта, до рани
В труні опинив ся.
Плаче жінка, діти плачуть,
Полежав він добу,
І ті самі воли везли
Його тіло к гробу.

XXIV.

Проминуло неділь з десять,
Може й ще неділя,
Як Христос-Господь заходив
На тес весіля.
І зібрав він тьму народа,
Тьму неізлічиму,
І із ними іде в місто
В місто Русалиму.
І зачали діти з вербів
Гилячки ламати,
І ламати і під ноги
Господу кидати.
І Господь гилячки тії
Всі благословляє,
На послідок сам нагнув ся,
Ідну підіймає.
І потрінав Петра нею
І став промовляти:
„Ще лиш тиждень, — і великдень
Ви будете мати!“
І Петро підняв гилячку
І Павла став бити,
Злегка бити і те саме
Йому говорити.
І зачали і всі люди
Вербу підіймати.
Підіймати, злегка битись
Тай і примовляти:
„Ой верба бє, а не я бю,
Ще лиш тільки тиждень, —
І наступить і настане
В нас святий Великдень!“

XXV.

А тим часом Бог приходить
Під тесові брами,
Входить в місто, а у місті
Аж кишить жидами.
І став Господь їм казати,
Щоби віру мали,
Щоб на нашу свѣту віру
Всі поприставали.
Лиш „жид жидом“, як той каже:
Віри не змінє
Та ще й книти ся поганій
З Господа гадає.
Ніяково й говорити,
Що вони зробили:
Взяли товстюю жидівку,
Коритом накрили.
І приводять Христа-Бога,
Просять угадати:
Що-б за диво під коритом
Мало в них лежати?
А Господь подумав трохи,
Так собі ніби то,
Далі сміло жидам каже:
„Свиня під коритом!“
Жидова заретоніла,
Види коритом виділа.

Аж з під нього не жидівка,
А свиня устала.
І Бог вийшов з Русалими,
Вийшов, іде к морю,
К далекому іде морю,
На високу гору.

XXVI.

А жидова як те море
Бувани збиває¹⁾:
Лиш поглине на корито —
Пейси обриває.

Прийшов рабин їх Кайяфа,
І той злавав руки:
„Ловіть Христа! беріть Христа
На страшній муки!

І гадають вони думу,
Як його зловити.

Аж являєть ся Іуда

І став говорити:
„Я всі сховки його знаю,
Не журіть ся, люде,
І продам його на муки,
Тільки плата буде!“

— „Якої-ж ти хочеш плати?“ —

Стали всі питати

І зачали у Іуди

Христа торгувати.

І на трицять рублів рівно
Ціну тую збили,
І прокляті проклятому
Сріблом віддічили.

І нечистий злуду душу

Ніби маслом маже,

І згорнув Іуда гроші

І рабину каже:

„В четвер, рівно в опівночі
Будьте ви готові,
А тим часом, добрі люди,
Будьте ви здорові!“

XXVII.

Матір Божа тогді спала
На горі Оливній²⁾,
І над нею сні снувались

І страшні і дивні.

І прийшов до неї Господь,

Став її питати:

„Ой чи спниш ти, чи ти чуєш,

Рідна моя мати?“

— „Ой спала я, милий сину,

Спала та збудилась,

І о тобі, все о тобі

Річ страшная снилась.

„Виділа я, що ти, Сину,

У саду молив ся,

Що в опівночі з жидами

Іуда явив ся.

„І звязали Тобі, Сину,

Пречистіі руки

І повели до Кайяфи

На страшній муки.

„Тебе збили, ізплювали³⁾,

К стовпу прикували

І вінок терновий сплели

І коронували.

¹⁾ — хвилюють ся — А. К.

²⁾ Себ то „Оливній“. Я вже згадував, що давальний і місцевий падеж приложників жіночого роду раз-у-раз кіпчають ся в Руданського на і, а не на йї (або ще на йї). Досі я скрізь змінював закінчення і на йї, а коли тут не зміною, дак не для риму. — А. К.

³⁾ — облиювали. — А. К.

„І з голови Твоїї
Страшно кров спливала,
І плоть Твоя пресвятая
Як кора спадала.

„А потему, на Голгофті,
До хреста прибили
І ребро Твоє съвяте
Копієм пробрили...“

— „Все те правда“, — Господь каже,

„Все те живо!“ буде:

Все те маю я терпіти

За мир і за люди!“

XXVIII.

Наступає жильний вечір²⁾,

Сонячко згасає,

І апостолів до себе

Господь зазиває.

І зійшли ся всі дванацять.

Просьть Господь сісти

І зачав вечерю тайну

З ними разом їсти.

Повечеряв разом з ними,

Зо всіма простив ся

І пішов від них до саду

І в саду молив ся.

І молив ся, і кровавий

З нього піт котив ся.

І в опівночі з жидами

Іуда явив ся.

І невірні звязали

Христу-Богу руки

І повели до Кайяфи

На страшній муки.

Стали бити і плювати,

До стовпа вгугули

І на голову пречисту

Тернину наклали.

І струями по всім тілі

Кров його спливала,

І плоть його пресвятая

Як кора спадала...

Аж приходить і Іуда.

Як глянув на муки —

Грішми в землю! а сам плаче,

Ходить, ломить руки.

На остаток з того жалю

Прибігає к лісу

І у лісі на осні

Віддав душу бісу.

XXIX.

А тим часом на Гольгофту

Стали Бога вести

І звалили хрест на Нього

І казали нести.

І іде він і несе хрест;

Силоньки не має:

Що пройде їдній гони —

Тай із ніг спадає.

І за брамою звалив ся

І не може встати.

Аж несе їден убогий

Яйця продавати.

І кладе він їх під браму,

Бога підіймає,

Підіймає і хрест тяжкий

Нести помагає.

¹⁾ Звичайно у Руданського слово „живо“ значить „швидко, миттю“, але тут певне воно значить „справді“. — А. К.

²⁾ Жильний або живний вечір зветь ся страстний четвер. А. К.

От і самая Голгофта...

Вбогий повернув ся,

Коли гляне: його коник

Злотов нагорнув ся!

Та і яйця межі злотов

Були не пропали,

Лиш на диво крашанками

Й писанками стали.

І від тогді стали й люди

Писанки писати

І в Великдень всіх знакомих

Ними дарувати.

А тим часом на Голгофті

Хрест уґрунтували

І на ньому Христа-Бога

Страшно розіпняли.

Розіпняли, руки й ноги

Цвяхами прибили

І ребро його съвяте

Копієм пробрили.

XXX.

Тяжко мучить ся наш Господь,

Тяжко умирає,

І із жалю все замовкло,

Голосу не має.

Тільки горобці погані

Понад хрест літали,

І літали, і скакали,

І „жив-жив!“ кричали.

Тернів Господь милосердний,

Далі став казати:

„Всяку птицю я приймаю,

Буду доглядати.

„Горобця лиш не догляну

І не нагодую

І нечистому на волю

Погань ту дарую!“

І узав їх чорт у руки

Тай і доглядає

І на Семена мірками,

Всіх перемирає.

Міряє їх в очереті

І мірчук збирає¹⁾:

Ідну міру зоставляє,

Девять мір пускає.

І від Семена до весни —

То і діти знають —

Горобці всі табунами

По світі лігають.

XXXI.

Вмер Господь. А Божа Мати

Над морем сиділа,

Над морем Вона сиділа,

Сушу рибу їла.

Аж приходить Петро з Павлом:

„Вставай, Божа Мати!

Іди Сина з хреста зняти,

В гробі поховати.“

Як почувла Божа мати —

Руки заломила

І сухої половину

Риби опустила.

І ожила та пів-риба

І досі ведеть ся,

І та риба в нас хрещених

Камбулою²⁾ зветь ся.

¹⁾ Термін млинарський. Мірчуком зветь ся невеличка мірка, якою мельник зачерпує собі борошна з кожної великої міри або з кожного міху, що мелять ся в його млині — А. К.

²⁾ Руданський в цім слові пише після „б“ завжди „у“ (ає „б“), та в одному місці на те

І устала Божа мати,
Свого Сина зняла,
Планицею покрила,
В гріб камінний вклала.
В гріб уклала і над гробом
Страшно голосила,
Доки стража того гробу
Камнем не закрила.
Стража камінь привалила,
Печать приложила
І край гробу поставала,
Огонь розложила.
І у нас часами хлопці
Тее споминають
І в Суботу коло церкви
Огонь розкладають.

XXXII.

От субота і минає,
Північ наступає.
Стоїть стража коло гробу,
Стоїть, не дремає.
Але тільки за опівніч, —
Аж печатка рветь ся,
Камінь з гробу підійняв ся,
І об землю бєть ся.
Засяяло кругом гробу,
Стража утікає,
І Господь наш і Спаситель
З гробу воскресє.
І настав святий Великдень,
Цілая неділя.
Всюди радість, всюди празник
І душі весіля.
І відвідав Господь Матір
І усіх як треба
І на шостій неділі
Возніс ся до неба...

* * *

І возніс ся Бог на небо,
А ми тут жиємо,
Та колись і ми на небі
З Господом будемо.
Тільки Богу тра молитись,
Як годить ся, жити
І святую волю Божу
Від душі¹⁾ чинити!

9—12 падолиста 1856-го року.

Д О Д А Т О К.²⁾

І кінчив дід свої сьпиви,
Людям поклонив ся,
Став набожно на коліна,
Богу помелів ся.
Помолів ся щиро Богу,
Пішов за народом...
І куди пішов нещасний?
І звідки він родом?
І чия дитина водить?
Що й її чекає?
Як про камінь край дзвіниці,
Ніхто не гадає!...

¹⁾ у⁴ навіть падає наголос. Див. думу першу, розд. VII. — А. К.

²⁾ Цього уривку нема в чистовнику, — подаємо його з чорновика. Слово „додаток“ треба розуміти у Руданського як „Епілог“ — А. К.

Редакторова уага Опроче цього епілогу (чи „Додатку“) Руданський повикидав у чистовнику ще деякі уривки. Цодаю їх на цім місці. Заголовки придумав я сам. — А. К.

а) ПЯТНИЦЯ І НЕДІЛЯ.

(Дума друга, розділ 3-ий.)

І от знов Бог на їх кару
Руку підіймає,
І Ной знов за нечистивих
Господа благає.
І послухав Господь Ноя:
Сонце обмиває.¹⁾
Сонце стало серед неба,
Гріє і сияє.
Стало тихо. Між хатами
Зьвірина не вила.
Лиш з Неділею сьвятою
Пятниця ходила.
І ходила й говорила
Пятниця сьвятая:
„Кайтесь, люди! наступає
Годинонка злая.
„Кайтесь, люди, перед Богом,
Посту не ламайте.
Положили мої кости, —
Хоть спочити дайте!...“
Жаль дивигись на ню було:
Як комар, сухая;
Кожда кістка не цілая,
Лиш душа живая.
А за нею і Неділя
Чуть лиш що²⁾ ходила,
І на ній по всім тілі
Рана рану вкрила.
І просила і молила,
Щоби жалість мали:
Щоби в сьвято не робили,
Тіла³⁾ не рубали.
Та на рани і на слюзи
Грішні не вважають:
Сьвяту Пятницю ламають,
Сьвятенко рубають.

б) СОЛОМОН.

(Дума четверта, розділ 1-ий.)

Третій син царя-Давида
Соломоном звав ся.
І Бог його сьвятий знає,
В кого він удав ся.
Ще на сьвіт він не родив ся —
Казав правду в очи,
А родив ся — добре зважив
Розум весь жіночий.
Відкупив ся злої смерті
Від рідної мамі
І життя своє проїхав
І життя своє проїхав
Чужими літими.
Був пройдиєсвіт, все оглянув,
Знав ся і з купцями
І за возів три товару
Купив розум мамі.
Знав ся добре і на річах,⁴⁾
Научав громаду,
І в чім нужда тільки була —
Він давав пораду.

¹⁾ Бо перед тим сонце було залялось кровю і потьмарилось, і серед дня по улицях дика зьвірина бродила. — А. К.

²⁾ = ледві-ледві. — А. К.

³⁾ се-б то „ті тіла“. — А. К.

⁴⁾ = вмів гарно говорити. — А. К.

На послідок — з пройдиєсвіта
Він царем¹⁾ зробив ся;
Міряв небо, міряв землю:
Над смертю кпив ся.
Розумнійшого не було,
Як цей сьвіт почав ся...
І Бог знає, де він стілько
Розуму набрав ся!²⁾

в) ВОДОХРЕЩІ ХРИСТОВІ.

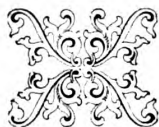
(Дума четверта, розділ 9-ий.)

Літа плили й упливали...
На трицятім року
Іде Господь к Іоану,
Дивному пророку.
І приходить к Іордану.
Кажє: „Іордане!
Ти затихни, Іордане,
Вийди, Іоане!“
І затихла сьвята річка,
Хвилями не бродить,
І із пуці, із діброви
Іоан виходить.
І Творець його Предвічний
Зове, зазиває:
— „Охрести мене, пророче!“
Йому промовляє.
Дивно було Іоану
Господа видати.
Страшно було на Владику
Руку підійняти.
Но тра було йому волю
Божу учинити,
І зачав він в Іордані
Господа хрестити.
І розкрилось небо ясне,
Дух сьвятий злітає,
А із неба в тую пору
Голос промовляє:
„То Бог-син мій наймиліший.
Люди! віру майте
І, як Богови самому,
Свій поклін давайте!...“

[Далі буде].

¹⁾ У автора „царем“. — А. К.

²⁾ Цей уривок попереду був у Руданського 1-им розділом, або й передмовою, до думи четвертої („Соломон“), і тут короткими словами подано зміст, чи режюме, цілісної історії про царя-Соломона. Викидаючи цю передмову, Руданський з того самого дає нам пізнати метаморфозу, яка (може й несвідомо) відбула ся в його писателський манері за час від 1856-го року (коли він був написав „Соломона“) до 1859-го року (коли він ту пєсу впорядковував). А саме — іменно от цю. Розповіді читачеві наперед, про що оповідати меть ся в поємі, це значить ослабити читачеву цікавість і відбити його увагу, і на пр. сучасний романіст ні за що того не зробить, а навпаки — силувати меть ся мучити і напружувати читачеву цікавість як найбільше. Та не так буває в народнім епосі. Проминаючи вже поеми Гомерові, візьмімо славновісний приклад епічності з „Пісні про Нібелюнів“: Зігфрід разом із своїми потайними ворогами Гатеном і Гунтером їде в ліс на полювання, читачева бояєть і цікавість збуджуєть ся до найвищої міри, а автор, замість піддержувати її, заздалегідь каже: „і в тім лісі вони Зігфріда вбють...“ Дак ото й Руданський, як був складав свої „Байки сьвітотів“ (1856 року), то спершу був тримав ся епічної манері і написав повищу передмову. А впорядковуючи свої писання (1859 р.), він уже, як бачимо, найсамперед дбає про те, щоб у його оповіданню було як найбільше драматизму. Жертвою його нового писателського способу, зробило ся багато поодиноких строф і, між иншими, увесь цей розділ.

Марія Стюарт.

Трагедія в 5 діях. Написав Фридрих Шілер.

З німецької мови перевірявав Б. Грінченко.

[В. Чайченко.]

— [Далі.] —

Десятий вихід.

Глизавета (сама).

Ганебне невірність гидке —
Народови годить! Як утомилась
Лестити йдолам очим, що їм
В душі гордую. О, коли-ж я буду
На троні вільною нарешті? Мушу
Зважати я на те, що дума чернь,
Хвали запобігати в неї мушу
І догоджати стовниці дурному.
Ні, той ще не монарх, хто мусить дбати
Щоб світови сподобатись, а той
Державець єсть, хто може не питатись
Про згоду на свої діла ні в кого.

На віщо-ж правосудність я чинила,
Ненавиділа все життя сваволю,
Щоб в першому цьому; хоч і гвалтовнім,
Але-ж і неминучім ділі, руки
Собі звязати? Приклад той, що я
Сама дала, — мене тепер спинає.
Як би гнітила я, як та Марія
Гішпанська, попередниця моя,
То я-б могла, не боячись докорів,
Розлити королівську кров. Але-ж —
Чи я з своєї волі забажала
Робити все по правді? Ні, могутня
І неминучая потреба та,
Що і державців володарську волю
Лама, примусила мене до того.

Ізвідусіль круг мене ворогів:
Держить мене на виборенім троні
Народня ласка, і держави всі
Мене бажали-б знищити. Із Риму
Проклонами на мене кида папа;
Цікуючи, Француз готує зраду —
І навів лютий до загибну бій
Готує Шпанія мені на морі.
Так, борючись з цілим світом, я
Стою, безцла жінка. Тим я мушу
Високими чеснотами закрити
Непевність прав своїх і породіння
Князького пляму ту, що нею сам
Зганьбив мене мій батько. Та даремно
Я це ховаю, бо ворожа злоба
Показує й становить проти мене
Цю Стюарт, цю мару, що по всяк час
Мені погрожує. Ні, вже повинен
Цей страх скінчитись. Голова її
Упасти мусить. Я спокую хочу
Зазнати. Фурия вона мені,
Від долі насланий мучитель мій!
Де радість я посіяла, надію, —
Пекельна гадинка лежить усюди
Бере коханця в мене, жениха
Теж відніма. Марія Стюарт — се
Нещастє всяке, що на мене пада,
Так зветь ся. Як вона не буде жити, —
Я буду вільна, як повітря в горах.

(Мовчить).

О, як зневажливо вона на мене
Дивилася, мов поглядом хогіла
Мене стоїтати! О безцла ти!

У мене краща зброя, що влуча
На смерть вона, — більш тебе не буде!

(Швидко підходить до столу і хапає перо).

Байстручка я тобі? О, нещаслива!
Я нею буду доти тільки, поки
Ти жити меш і дихати меш ти!
Тебе я знищу — й зникне вкупі з тим
Непевність, що князького роду я:
Як Брит не матиме із чого вибрати, —
Я королівською дочкою буду.

(Вона твердо і швидко підписує, випускає перо
і зликапа відступає назад. Трохи згодом
дзвонить).

Одинадцятий вихід.

Глизавета. Девісон.

Глизавета.

Де інші льорди?

Девісон.

Всі пішли вони,
Щоб зупинити збурений народ.
За мить ушухло все їх гвалтованье,
Як виступив до їх граф Шрусбурі.
„Ось він! ось той“ — все стовпище гу-
„Що королеву вратував! Його [кало, —
Послухаєм, людину найчестийшу“.
І мудрий Тальбот тихими словами
Став докоряти їм за гвалтування
І так до їх впевняюче казав,
Що стихли всі і розійшлись з майдану.

Глизавета.

Хитливе стовпище, що кожний вітер
Його як схоче поверта! Біда
Тому, хто спер ся-б на билину сю!
Ну, добре, льорде! Можете йти!

(Як той повертаєть ся до дверей)

А цей папір візьміть назад: до рук
Його я віддаю вам.

Девісон

(глянувши на папір і зликавши).

Королево,
Твоє ім'я! Наважила ся ти?

Глизавета.

Бажали підпису, — я підписала
Папір — ніщо: не убива ім'я.

Девісон.

Твоє ім'я під цим писанням — все.
На смерть воно вбиває, королево!
Воно влуча як громовий стріла.
Цей лист шерифови повеліває
У Фотрінгай нечаяно поспішатись,
Щоб сповістити шотландській королеві
Про смерть і тільки світ — її скарати.
Тут гаяння нема, і скоро з рук
Я випущу папір, — вона умерла

Глизавета.

Так. В малосилі ваші руки діло
Велике і важливе Бог кладе:
Благайте-ж ви, щоб мудрістю своєю
Він просвітив вас. Я їду, а ви
Робіть, що вам велить повинність ваша.
(Хоче йти).

Девісон

(заступаючи їй дорогу).

Ні, королево, не ходи від мене
Не з'ясувавши, що велиш робити.
Хіба ще інших мудроців тут треба,
Не досить осліп слухатись тебе?
На те даєш мені ти сей папір,
Щоб як найшвидче виконати присуд?

Глизавета.

Ваш власний розум вам сказати...

Девісон

(зізлякавши швидко перепиняє).

Не мій, — боронь же, Боже! Послух
Увесь мій розум. Бо слузі твоєму
Нема чого такі діла рішати.
Маленька помилка тут може бути
Страшним без міри лихом, царевбийством:
Дозволь мені у цій великій справі
Сліпим твоїм знаряддєм жертвним бути
І виразно з'ясуї, що мушу я
Робити із кривавим цим наказом?

Глизавета.

Це видко вам із того, як він зветь ся.

Девісон.

Так хочеш ти, щоб виконати присуд?

Глизавета (не зважаючи).

Ні, не кажу, і здумати боюсь!

Девісон.

Так хочеш, щоб сховав я сей папір?

Глизавета (швидко).

Ви одвічати мете за послідки.

Девісон.

Я? Господи!... Скажи-ж, чого ти хочеш?

Глизавета (непереплаче).

Я хочу, щоб про цю нещасну справу
Не згадувано більше, щоб нарешті
Я мала з цим спокій на завсідги.

Девісон.

Мені єдине тільки слово треба.
Скажи мені, що мушу з цим робити?

Глизавета.

Сказала вам! Не мучте ви мене!

Девісон.

Сказала? Ти нічого не сказала.
Звотий ся, пригатай, королево...

Глизавета (тупаючи ногою).

Це нестерпуче!

Девісон.

О, зласкав ся! Я

Не давно тут і мови, що її
Вживає двір та королі, — не знаю.
Я зріс, до простого життя ізвикши, —
Так май терпіння ти з своїм слугою
І слова не спиняй того, що скаже
Мені, що мушу я робити з цим.

(Підходить, дивить ся, мов благаючи; вона
відвертає ся від його; він стоїть безнадій-
ний; тоді каже званим тоном):

Візьми оцей папір, назад візьми!
Мені пече він руки. І на діло
Оце страшніє ти иньшого знайди.

Глизавета.

Робіть ви те, що мусите робити!
(Виходить).

Двадцятий вихід.

Девісон, погім швидко Борлейф.

Девісон.

Вона іде, покинула мене!
В непевности, без ради я zostав ся.
І що-ж робити му? Сховати це?
Віддати мушу я?

(До Борлейфа, що входить):

О, дяка Богу,
Що ви приходите, мільорде! Ви
Самі звели мене на цю посаду,
То й визволіть мене ви з неї. Я
Приймаючи її, був несвідомий,
Які я буду мати обовязки;
Дозвольте, щоб вернувся туди, ізвідки
Мене взяли ви: тут нездатний я.

Борлейф.

Та що се? Схаменіте ся! Де присуд?
Вас королева кликала?

Девісон.

Вона
Розгнівавшись, покинула мене.
Порадьте! поможіть мені і вирвіть
З пекельної непевности цїї.
Ось присуд той вона вже підписала.

Борлейф (швидко).

Уже? Давайте-ж швидче!

Девісон.

Я не сьмію.

Борлейф.

Що?

Девісон.

Певної її не знаю волі.

Борлейф.

Не знаєте? Підписано-ж, — давайте!

Девісон.

Чи мушу виконать його, чи ні?
О, Господи! Не знаю, що робити!

Борлейф (дуже домагаючись).

Вже-ж зараз, миттю виконати! Ви,
Загаявши, загинете й самі!

Девісон.

Загину теж, коли поспішу я.

Борлейф.

Дурний! Ви збожеволіли — давайте!
(Вихоплює в його папера і швидко виходить).

Девісон (біжучи за їм).

Що ви зробили, лорде? Пострівайте!
Штовхаєте мене ви до загину.

П'ята дія.

Сцена — та-ж сьвітлиця, що і в першій дії.

Перший вихід.

Ганна Кеннеді, у чорному вбрані, с по-
заплакуваними очима, у великому, але тихому
смутку, печатає пакети та листи. Часто туга
перешиняє їй діло, вона тихо молить ся. П'я-
лет та Джурі, те-ж у чорній одежі, вхо-
дять; за їми багато слуг несе золотий та зе-
лізний посуд, дзеркала, малювання та иньші
дорогі речі і заставляють їми сцену позаду.
Павлет дає Кеннеді шукладку та папір і по-
казує руками, що се список тим речам, що
принесено Глянувши Кеннеді на се багатство,
знову засмучуєть ся, думами чоло їй обнімає.
Павлет та иньші тихо виходять. Мельвіль
входить.

Кеннеді (скарикує його побачивши).

Мельвіль! ви? Чи вас бачу знов?

Мельвіль.

Так, знов ми бачимось, Кеннеді вірна.

Кеннеді.

Після тяжкої довгої розлуки.

Мельвіль.

Тяжке і нещасливе зобачення!

Кеннеді.

О, Боже! ви прийшли...

Мельвіль.

Щоб попрощатись
На віки з королевою мосю.

Кеннеді.

Тепер нарешті, в смертний день, з своїми
Дозволено їй бачитись. О, пане!
Я не спитавсь, що було із вами,
І не скажу, що вітерпіли ми,
Відколи вас відрізнено від нас, —
На це ще прийде час той... О, Мельвільу!
І дожили ми до такого дня!

Мельвіль.

Ні, не знесильюмо одне одному
Душі! Я буду плакати до смерти,
Не звеселить уже ніколи ўсміх
Мені обличчя. Цю сумну одежу
Ніколи вже я з себе не зніму, —
До віку сумувати му. Та нині
Не хочу я занепадати духом!
Теж обіцяйте й ви свою журбу
Втишити. Хай всі иньші безнадійно
Вдадуть ся в тугу, — стрінем королеву
Ми з дужою душею й будем їй
Підмогою на смертному шляху.

Кеннеді.

Ні, помиляєте ся ви, Мельвільу,
Коли ви думаєте так, що треба
Їй, королеві, помочи від нас,
Щоб твердо йти назустріч смерті. Ні!
Вона сама дає нам приклад бути
Незломною. Не бійте ся, Мельвільу:

Марія Ст'арт умирати вміє
Як лічить королеві й героїні.

Мельвіль.

Чи вість про смерть її вразила дуже?
Бо кажуть, що вона не сподівалась.

Кеннеді.

Еге. Але-ж її лякало иньше:
Ратівника бояла ся, не смерті,
Бо волю нам обіцяно було:
Сієї ночі Мортімер з тюрми
Нас обіцяв ся вирвати. Страхавшись,
То знов надіючи ся, королева
Так ждала ранку, боячись себе
Саму і честь свою до рук віддати
Відважному тому молодикові.
Ураз почули ми у замку гоїм,
І молотками стукаючи злякало
Нам уха. Думали, — се ратівник.
Надія встала, до життя устало
Могутнє поривання, — і в той час
Враз відчинились двері — і Павлет
Оповістив..., що... вже поміст на страту
Збудовано...

(Відвертаєть ся, смутком-мукою обнята).

Мельвіль.

О, Боже правий мій!...
Скажіть мені, як стерпіла Марія
Страшну відміну цю?

Кеннеді

(згодом, утишивши трохи свою журбу).

Несила так

Відразу відірватись від життя:
Занадто швидко вже, за мить єдину,
Оце життя дочасне на довічність
Перемінитись мусіло. Та Бог
Так леді дав тоді, що ізмогла
Вона земній надії, не жалівши,
Покинути і з вірою удатись
До Господа. Ні страхом королева
Себе, ні наріканням не зганьбила.
І тільки як про Лейстерову зраду
Гідку довідалась вона, дізналась,
Яка зустрїла доля нещаслива
Того, хто дав себе за неї в жертву,
Як лицаря побачила старого,
Що мучить ся своїм великим горем,
Надії всі згубивши через неї,
Тоді вже слюзи в неї полились,
Та не за себе — за чуже нещастє.

Мельвіль.

А де-ж вона? Її чи можу бачить?

Кеннеді.

Молилась, поки розсвіло вона,
Листівне попрощала ся з друзями
І тестамент сама списала свій;
Тепер заснула — спочива в останнє.

Мельвіль.

Хто-ж коло неї?

Кеннеді.

Лікар Бурґоєн
Та ще жінки.

Другий вихід.

Ті, що й були, Маргарита Курзь.

Кеннеді (до Курзь).
Прокинула ся леді?

Курль (утираючи сльози).
Уже і дожидає вас.
Кеннеді.
Іду.
(До Мельвіля, що хоче за нею йти):
Не йдїть! Що ви прийшли скажу я спер-
[шу].
Курль.
Мельвіль! Старий наш шафар!
Мельвіль.
Так, се я.
Курль.
Не треба більше шафара в цїм домі...
Ви з Лондону, Мельвілью, — чи чого
Не знаєте про чоловіка?
Мельвіль.
Кажуть,
Що буде він на волї зараз, як...
Курль.
Як тільки вже не буде королеви!...
О, зраднику мерзений! Королеву
Се він убив! Через його слова
Осуджено її, — усі це кажуть.
Мельвіль.
Еге.
Курль.
Хай проклята його душа
І в пеклі буде! Він сказав неправду!
Мельвіль.
Подумайте, що кажете, міледі!
Курль.
Заприсяглась би я перед судом,
Йому у вічі саме це скажу я,
На цїлий свїт казати му я се:
Вона вмирає без вини!
Мельвіль.
Дай, Боже!
Третій вихід
Бургоен до тих, що перше були. Згодом
Кеннеді.
Бургоен (уздівши Мельвіля).
Мельвілью!
Мельвіль (обнімаючи його).
Бургоене!
Бургоен (до М. Курль).
Королеві
Вина подайте кубок! Швидче!
(Курль виходить).
Мельвіль.
Що?
Чи королева хвора?
Бургоен.
Дух геройський
Дас, що чує дукою вона
Себе, — нічого їсти не бажає,
Та боротьба тяжка її ще жде,
Так хай не кажуть вороги, що зблідло
Обличчя з смертного страху у неї,
Коли це сил природних не стає.
Мельвіль (до Кеннеді, що входить).
Чи можу бачити її?

Кеннеді.
Вона
Тут зараз буде. Дивитесь навкруг,
Дивуючись, питаючи очима:
Чого пишнота ся на смертнім місці?
Ми, пане, вбозтво за життя терпіли, —
На смерть — вернули нам багатство знов.
Четвертий вихід.
Ті, що й перш. Дві другі надвірні дами Ма-
ріїні, теж у чорних сукнях. Мельвіля вздрівши,
голосно ридають.
Мельвіль.
Страшне я бачу! Тяжко так стріватись!
Гертрудо! Розамундо!
Друга дама.
Нас від себе
Послала королева, бо в останнє
Вона сама з собою хоче бути.
(Входять іще дві служебни, теж у чорних сук-
нях і мовчки, руками, своє горе виявляють).
Пятий вихід.
Ті, що й були. М. Курль приносить золотий
кубок із вином і ставить його на стіл, а сама
бїда і тремтучи спираєть ся на стілець.
Мельвіль.
А що вам, нані? Що злякало так?
Курль.
О, Боже!
Бургоен.
Що-ж таке?
Курль.
О, що я вздріла!...
Та заспокійтесь! Розкажіть, що там!
Курль.
Як з кубком східила униз по східцях, —
Враз відчинились двері... Я зирнула —
І вздріла... Боже!...
Мельвіль.
Що-ж уздріли ви?
Курль.
Всі стїни чорні і поміст великий,
Сукном оббитий чорним, у свїтлиці;
На йому подушка й колода чорна,
А коло їх ясна сокира; повно
Навкруг помосту товпилося людей,
У всіх у очех кровожерність люта
Свїтила ся, і ждали жертви всі.
Жінки.
Змилосоуди ся, Господи, над нею!
Шестий вихід.
Ті, що й перш. Марія. Вона вдягнена в свят-
кове біле вбрання, на шиї в неї Agnus Dei
на ланцюжку; коло поясу чотки, у руці Роз-
п'яття, на голові дїдеми; велике чорне накрите
назад відкинуте. Як вона входить, всі стають
на два боки, виявляючи велике горе. Мельвіль
падає навколішки).
Марія
(з спокійною величністю навколо озираеть ся)
На віщо плакати та сумувати?
Радїти мусите зо мною вкупі,
Що вже кінець моїм приходить мукам,

Що падають кайдани з мене, зникне
Моя тежниця й радісно душа
На крилах янгольських поліне вгору
До волї вічної. Тоді, як я
У ворога у гордого в неволї
Була й терпіла кривду і усе,
Чого терпіти вільній і великій
Не лічить королеві, — отоді
За мною плакати, а не тепер!
Приходить добра смерть, що все сцїляє,
Поважний друг! Мою ганьбу крилом
Своїм покрий чорним. Ту людину,
Що глибоко упала, тільки й може
Підняти знову днів останніх доля.
Я знову чую на собі корону,
В душі лицарська гордість устає.
(Пройшовши трохи наперед).
Як? Тут Мельвіль? Ні, пане, не схилий-
[тесь],
Устаньте! Не на смерть, — на торжество
Прийшли ви до своєї королеви.
Менї судилося щастє, що ніколи
Його не сподївалась: не самим
Рукам ворожим передасть ся згадка
Про мене, — ні! Мій друг і одновірець
Моїм хвилинам смертним буде свідком.
Скажіте, лицарю, як ви жили,
Відколі вас відірвано від мене,
У цїй ворожій, цїй чужій землі?
Про вашу долю я журилась часто.
Мельвіль.
Моя несила пособить тобі,
Журба про тебе — це мене гнітило.
Марія.
А як Дїде там, мій старий слуга?
Але давно уже заснув запевне
Довічним сном, бо вельми був старий.
Мельвіль.
Від Бога він не мав цієї ласки:
Живе, щоб молоду тебе сховати.
Марія.
Як би зазнати щастя перед смертю,
Щоб любу голову і дорогу
Якого кривного менї обняти!
Але вмираю я серед чужих,
І тільки ви обтужите мене.
Мельвілью, я у ваші вірні груди
Кладу свої останні бажання:
Благословляю швагра-короля
Й увесь французький королійський рід;
Благословляю дядька-кардинала
І Гїза Генриха, у перших брата;
Благословляю папу я, святаго
Намістника Христового, й від його
Благословення жду; і короля
Я католицького благословляю,
Великодушого, що намагав ся,
За мене мститись, боронить мене.
В духовниці стоять вони усі
І не відкинуть тих малих дарунків,
Що зоставляє їм моя любов.
(Повертаючись до своїх слуг).
Вас братови моєму, королеви
Французькому, усіх я приручила:
Він потурбуєть ся про вас і дасть
Вам рідний край новий. І як що вам
Моє прохання дороге останнє, —
Не зоставляйтеся тут, щоб гордий Брит
Із вашого нещастя не радів.
Щоб слуг моїх він стоїти не бачив.

Заприсягніть ся ви на Росп'ятті
Цьому, що нещасливу сю землю.
Покинете ви, скоро я умру.

Мельвіль
(доторкаючись до хреста).

За всіх я присягаю ся тобі.

Марія.

Що, вбога й пограбована, ще маю,
Чим дозволяють ще порядкувати, —
На вас я поділила; сподіваюсь, —
Мою останню волю пошанують.
І те, в чім я їду на смертний шлях,
Належить вам. Мені-ж дозвольте ще раз
У сьогосвітнє сяєво убраться,
Идучи в останню до небес дорогу.

(До жінок):

Тобі даю, Аліко і Гертрудо
І Розамундо, перли всі й сукні,

Бо вашу молодість оті убрання
Ще можуть звеселяти. Маргарито!
Найбільше право маєш ти на ласку
Мою, бо безщаснійшою за всіх
Тебе лишаю тут; що я не мщу ся
За чоловіків гріх, — уздриш з моєї
Духовниці. Моя ти вірна Ганно!
Ні дороге каміння, ані злото
Тебе не вабить, знаю: скарб найкращий
Тобі — про мене згадка. То візьми
Цю хустку ти: в часе журби моєї
Ії сама я пильно вишивала,
Дрібними слізьми, шивши, поливала, —
Мені зав'яжеш нею очі ти
Тоді, як там... Послугу цю останню
Бажаю мати я від тебе, Ганно...

Кеннеді.

Мельвілью, не знесу я!...

Марія.

Йдїть же всі!

Ідїть, щоб нам в останнє попрощатись!
(Простяга руку: всі, одна по одній, падають
її до ніг і ридуючи цілують її руки).

Прощай, Аліко, Маргарито! Дяка
За вірну службу, Бургоене, вам!
Палкі твої уста, Гертрудо... Душе
Ненавиджено за життя менє,
Але за те і люблено багато.
Нехай лицарський муж мою Гертруду
Вщасливить: вимагає кохання серце
Палкє. Ти, Берто, вибрала найкраще:
Христови хочеш молодого бути.
Справдїти обітницю поспішайсь:
Облуда — сьогосвітнє все добро, —
Вчись на мені! Та буде вже! Прощайте!
Прощайте всі! На віки всі прощайте!
(Швидко від їх відвертає ся; всі, опріч
Мельвіля, виходять).

[Далі буде].

ЛИСТИ З КРИМУ.

→ [Далі.] ←

VII.

Князь Воронцов добре тямив, що зробивши з Ялти по-вітове місто, він не надав їй того життя, яке-б воскресило її з руїни. Він бачив, що по своєму положенню Ялта може стати значним портовим містом: треба лишень проте запобігти перешкоди природної. Ялтинська сага доволі у берегів мілка; через що суднам великим трудно, а часом, як от під великий вітер східний, і не можливо приставати до берега. Потреба спорудити добру пристань, таку, щоб виходила в море геть від берега [моли] біла в вічі. Цар Микола I. пристав на таку думку і дозволив з скарбу державного взяти гроші, потрібні на споруду пристані. Добре. Заходили ся, вложили велику силу грошей і спорудили пристань; але море, як роззявило свою пащу, так одним ковтком проковтнуло її і слід злизло. Тоді князь Воронцов казав будувати нову, ще більшу пристань вже на якорах і так її об'якорити, щоб море ні в якому разі не зрушило її. Знов вгнали силенну силу державних грошей, а море взяло тай знов чисто знівечило пристань.

Після сего довгий час не відважували ся вже брати ся за нову будівлю молу. Раз якось в роках 70-их, коли цар Олександр II. плив з Севастополя в Ялту, — яхта його „Ливадія“ довго, кажуть більш години, крутила ся біля Ялти, доки спромогла ся пристати до берега.

— Треба-б мол спорудити, — сказав тоді цареві хто з близьких до його.

— Не завадило-б, — відповів цар і спитав яких коштів на те треба?

Зраховали що треба мільон.

— Великі гроші, — сказав цар: — в Росії є сила більш важких незадоволених потреб.

На тому діло й стало було; аж доки знов в роках 80-их не стала ся така сама крутанина з судном, на якому плив цар Олександр III. Цар звелів, „щоб був мол“. І от вже літ 5, чи шість є мол. Одначе мол трохи покоротили, а через те і тепер трапляєть ся, що під велику бурю пароплав не спроможеть ся пристати. Такий випадок був при міні 11. січня з парохом „Миколай“; а 20 з трома пароходами. Праща що 20 січня і буря була така страшна, що й не сказати!

З того часу, як спорудили мола, торгівля Ялти побільшала, але не дуже то вельми, лишень на стільки, на скільки Ялта, як осередок між Алуштою і Севастополем постачає привізні продукти на хуторі, села і місточка своєї околиці.

Життє і засоби до його дали і дають Ялті не „повітове місто“, не порт, а єдине місце лічебне; зимова станція кліматична. Велику вагу Ялти з сего боку люди давно відали, але до років 70-их мало кому спроможно було приїздити. Зелізниць до Криму не було; подорож брала великі кошти; в самій Ялті, опріч страшенної дорожнети, на все зовсім бракувало квартир. Іхати в Ялту з двома-трома сотнями карбованців годі було й думати.

Тимчасом коли за царя Олександра II. Ливадія стала царською резиденцією, і коли до царського двору взяли лікарем знаменитого Боткина, так він звернувши увагу на Ялту, яко на зимову кліматичну станцію, що змогла-б Росіянам зробити ся своєю Ніцою і своїм Мераном, зауважав на те, що в Ялті майже нічого нема приспособованого задля такої станції і перш за все нігде жити. Небавом з ініціативи, здаєть ся самого-ж Боткина, з'організовано з „высокопоставленныхъ лицъ“ спілку з назвою „Общество для распространения жизненныхъ удобствъ въ Ялтѣ“. Спілка небавом [р. 1875] збудовала в Ялті готель „Росія“... Спілка простояла щось недовго, розпалала ся, а „Росія“ перейшла на власність до рук одного з спільників адмірала Чихачова. Останній віддав її в аренду якомусь Німцю Каубину. Таким чином „Росія“ і досі в руках Каубиша, очевидна річ, що спільники „Росії“ вчинили в Ялті те саме, що в Новгороді вчинили колись їх предки, сказавши Варягам: Прийдіть княжити до нас, бо земля наша велика, а ладу нема. Каубиш дав „Росії“ лад, але приїзжим в Ялту не дав того, про що гадав Боткин; чи певніш мовити: дав і дає „удобства“, але дере за них таку платню, що „Росія“ існує тільки задля багатирів, задля людей грошовитих, а для людей з достатком середнім „Росія“ швидче шкодить, бо дивлячись на неї і иньчі ялтинські готелі і мебльовані покої — деруть. Дак от властиво з того часу, значить літ за 20--25 і відбудовала ся нова Ялта, яко місце лічебне, яко зимова кліматична станція.

Погляньмо-ж, що нам дає отся російська Ніца?

Перш за все умови кліматичні. Доктор медицини Ф. Т. Штангеев [наш земляк з Жаботина, в Київщині, годованець київського університету] видав книжку „Лечение легочной чахотки въ Ялтѣ“ і отся книжка стане міні підмогою в бесіді про Ялту, яко місце лічебне, яко кліматичну станцію.

Звістно клімат Ялти — той самий що й скрізь на південному побережю Криму, з невеликими відмінами, яких надає географічне положення. Др. Дмитрієв за 10 літ спостеріг, що в Ялті пересічна температура в січні 4-7 Цельз.; в лютому 4-1; в березні 6-8; в квітні 11-3; в маї 16-4; в червні

21-6; липні 23-8; серпня 24-3; вересні 10-4; жовтні 14-5; листопаді 10-8; грудні 6-7. Я чув одначе, що на спостережене дра Дмитрієва не можна впевняти ся. А про те-пінських ключів нема. Я казав би, що взагалі, а тим паче в погоді, на пересічні добутки не можна покладати ся. Пересічні добутки се теорія; істнують вони тільки на папері, а життя реальне її не тямить; воно відає тільки мінімум, та максимум. З життя практичного люди запевнили ся, що зима в Ялті починає ся в другій половині грудня, починає ся дощами; в січні і в лютому трапляють ся і сніг і морози 1 4 Реом. Про зиму сегорічню Ялтинці кажуть, що такі зими в Ялті трапляють ся хіба через 20 років. Воно правда, що сегорішня зима випала скрізь по Європі люта; а одначе люди, що вже літ по 10 перебувають зиму в Ялті, кажуть що иньче; кажуть вони, що тільки позаторішня зима була без снігу і без морозів. Але в усякому разі досить однієї, чи двох зим таких як сегорішня, на те, щоб сказати, що Ялта зовсім мало приспособлена задля зимівлі людий приїзних, тим паче слабих на здоров'я. Сего року в січні морози були і 9°; сніг випадав і в січні і в лютому такий, що кілька день добре їздили саньми; в лютому була така хуртовина, що такі просто сьвіту божого не видно було. А вже що до вітрів, так годі їй говорити. Не тільки вивіски але й вікна і частини криш летіли в море.

От при таких умовах вельми трудно знайти в Ялті добру [не кажу вже не дорогу] квартиру. Квартири то єсть, та які вони? Одноднева реєстрація зроблена 15. грудня р. 1892, зроблена на те, щоб показати Ялту яко місце лічєбне. Вона зареєстровала в Ялті усіх квартир 2103 [окрім готелів] але задля лічєня тільки-б то 22 квартири, з 2769 сьвітлицями, та в готелях 727 сьвітлиць. На єго реєстрацію я не покладав ся-бо, бо знаю, що в Ялті чи є і 10 домів таких, де-б не можна було наняти квартири.

Половина домів в Ялті збудовані на швидку руку, єдине щоб наймати в осені приїзжик; тим то вони й не приспособлені задля зими: печі хоча і є в них, але квартири сирі і холодні. Головне лихо те, що в квартирах нема прихожих покоїв [передпокоїв]; двері відчиняють ся просто на двір, чи на улицу, через що вриваєть ся холодне повітря просто в живу сьвітлицю... протяги по хатах просто панують. Я додам від себе, з власного досьвіду, що трудно в Ялті знайти таку квартиру, щоб в їй не було трох температур: холодної, помірної [серед хати] і душної [біля груби].

Тим то й не диво, що в Ялту не багатьох людей приїздить зимувати. Знаючи ялтинські „удобства“ можна дивоватися, що ще й стільки приїздить! 15 грудня 1892 зареєстровано приїзжих зимувати 751 ос. Вони займали, окрім готелів, 14 квартир. Велика шкода що задля реєстрації вибрано такий час, коли в Ялті найменше приїзжих. Кажуть, що се зроблено наумисне на те, щоб не виводити на світ Божий певної цифри приїзжих підчас осіннього сезону; бо тоді-б то уряд на власні очі побачив, що Ялта має з чого жити і може обходити ся без тих субвенцій з скарбу державного, якими її нераз наділяє уряд.

Дорого, некультурно і тісно в Ялті жити; тісніше ніж в Петербурзі, або в Берліні: на одну сьвітлицю в Ялті припадає 1-9 чоловіка, в Петербурзі 1-6, в Берліні 1-3. Звістно в Ялті, як і скрізь по сьвітах — чим квартира меньша, тим вона дорожша і тим більш людий живе в ній.

З недужих, що приїзять зимувати в Ялту, найбільше хорих на сухоти. Тим то й кажуть люди, що Ялта живе з бацил і бациллами; звістно під останніми треба розуміти не ті бацили, що в легких, а ті що в кишнях недужих.

А чи корисно хорим на сухоти зимувати в Ялті? На відповідь нема певних дат статистичних про всіх таких хорих. Без жадної помилки можна сказати, що з кишені хорого зникнуть за зиму усі „бацили“; але чи зникнуть бацили з легких, на се хоч трохи відповідає нам книжка Штангеева. Він спостережав і реєстровав цілий тисяч тих хорих на сухоти, що вдавали ся до його по запомогу.

Між недужими отсіми найбільш було приїзжих з півночі, майже 10% з петербургської губернії.

З тисячів хорих на сухоти, — 101 вживали фармацевтичних ліків, а 67 зовсім не вживали ліків. З першої групи

себ то з 101 видужали або поправили ся 55; погіршало 19; померло 21. З другої групи себ то з 67 вмерло 5; погіршало 2; одужало або хоч поліпшало 59. З тих, що вживали кумису одужало 31; поліпшало 32; погіршало 20; вмерло 27. Ті сухоточні, що гоїли ся молоком, дали такі добутки: видужало і поліпшало 68%; status quo 8%; погіршало 8%; і вмерло 16%. Виноград дав ліпші добутки: видужало або поліпшало 85%, а вмерло 2-5%; але-ж доктор Штангеев признає, що такий добрий добуток дав не сам виноград, а природа і властивости хорих [стор. 79]. Доктор Штангеев перекладає і всі иньчі способи ліків проти сухотів. Але нам нема чого спиняти ся біля них. Річ очевидна, що повітря південного Криму вкупі з усіма иньчими добрими дієтичними і гігієнічними умовами не може не впливати добродійно на хорих взагалі. Тільки лихо в тому, що гігієна взагалі — гроші, а в Ялті без грубих грошей не одбудете ні гігієнічних, ні дієтичних умов. В Ялті без грошей, без жадної платні, дурнісенько вам можна побачити тільки нелюдську безсердечність, повну байдужість до чоловіка, та жадливе, голцем голе здирство з живого і з мертвого! Всю отсю ялтинську „гуманність“ до хорих приїзжих я бачив тільки двічі. Можна-б бачити її трохи не що дня, але з мене досить було і тих двох разів на те, щоб запевнити ся, що до „осьвічених“ Ялтинців ледві чи дійшла ще й чутка про культурність моральну; а коли вони про неї відають, так мабуть, розуміють її якось иньше, по своєму, не так як я розумію; або жадоба грошей така вже могутня річ, що перед нею не встоїть ні осьвіта, ні жадна культура моральна.

Я тямлю вагу грошей; знаю, що без них жити тяжко; відаю, що людям властиво пильновати о придбанні, але-ж тямлю й те, що ледві чи властиво людям осьвіченим [а в Ялті людий є вищою осьвітою не на омаль; бо самих тільки лікарів грохи не 40] стояти тільки на ґрунті грубо-єгоїстичному. Коли-ж людина стоїть на сему ґрунті, тоді, на мою думку зовсім натурально, вплив і голос осьвіти мовчуть; тоді єгоїстичних інстинктів ні що не спиняє. Тоді хоріє і розум і серце. Не скажу я: які раціональні ліки проти такої сухоти! Не скажу до якого розміру можна дійти в отсему недугу? Здаєть ся мені — до страшенно жадливого.

Бою ся, щоб хто не гадав собі, що може мене самого обдерто в Ялті, дак я через те й ганьбую Ялту. Мушу запевнити, що мені поталанило не вскопити в лабети „осьвічених“ жмикроутів. Раз чи двічі, правда, вщипнули мене, але так злегенька, що я тільки засьміяв ся сам з себе. А от вам, люди добрі, факти, які я бачив на других приїзжих, от вам і ціни ялтинські. За сьвітличку в першій осаді [значить зараз над землею] завдовжки 5—6 ступнів, завширшки 4 треба заплатити зимою місячно 15—20 карб.; трохи більша — 25, а хто хоче уникнути сирави (вохкості) і холоду, той мусить брати сьвітличку на другій осаді [в Галичині се перший поверх] і платити 25—60 карб. Обід з двох страв, не згірше тих, які дає у Львові в своїй коршмі Нафтула, 18—20 карб. а за такий обід, без додатку катару, треба платити 24 карб. Прачка за те, що випере сорочку, бере 25 коп.; за рушник 10, за носову хусточку 5 к., кварта молока 20 коп.

А от певні факти прямого вже здирства. Вмер один убогий, інтелігентний Українець. Господар сьвітлички, де жив небіжчик, з грошей, що лишили ся після останнього, щось там 30 карб. чи що, бере собі 14 карб. за матрац, набитий морським сіном. Бачте, матрац, на якому вмер хорий на сухоти, треба спалити. Другий факт: Вмер приїзжий; заким його обмивали та одягали, хазайка сьвітлички звеліла слугам забрати з тієї сьвітлички чисто усю мебель; так, що ні на чому було положити тіла. Вдали ся до хазайки прохати стола.

— Заплатіть, — каже, — три карб., дак дам.

— Але-ж небіжчик наймав у вас квартиру з мебелью? На що ви позабирали її?

— Ба! я наймала сьвітлицю живому, а мертвому мебели не треба; про його тепер все одно: чи на столі, чи на підлозі...

Мусіли заплатити 3 карб. за стіл.

За похорон убогого приїзжого дали попови 15 карб. Беручи ті гроші, пан-отець так скривив ся, немов кислотию

зів... Одначе ні слова не промовив, тільки дзвонар, проводячи того, хто платив, мовив до його:

— Обидили ви нас; треба-б ще з вас хоч 5, щоб було 20 карб...

Але годі про се! Досить! Хто міні не йме віри, нехай сам покоштує Ялти і її звичаїв.

Хто-б бажав оглянути красовид Ялти не з моря, а з суходолу, тому я раджу глянути на Ялту з парку князя Дундукова-Корсакова, або з гробовища. Парк сей займає значний обшир — 30 моргів. Хоча чимало з сего обширу під виноградниками, і хоча в парку між деревами нема видатних, а про те се єдиний добрий в Ялті захисток під літню спеку, де залюбки можна погуляти і посидіти в холодку, любуючи з гори красовидом міста і моря. Є в Ялті ще два сади графа Мордвинова і міський, останній вельми невеличкий. Одначе обидва отсі сади не придатні, принаймні небезпечні, щоб в них гуляти. Обидва на низині, та ще через сад Мордвинова і річка біжить. В обох садах легко придбати, найначе тоді, як сонце сховає ся за гори, пропасницю. А кримська пропасниця — цур їй, річ вельми тяжка. Що до міського саду, так опріч небезпечности від сирави (вогкості), не кожен з'охотить ся сюди йти і бентежити свої нерви музикою, що витинає тут що вечера з половини квітня. Отся музика — се привід до найгіршого здирства. Міська рада викопотала собі брати з кожного приїзжого в Ялту по п'ять карбованців

на музику... Се податок не тільки несимпатичний, а просто осоружний задля великої більшости приїзжих. Иньчий як і аз грішний радійшим би платити 10 карб., аби не чути тієї музики... Але-ж музика та дає добрі гроші місту і догоджає смаку „амазонок“ і тих туристів, яких більш за все ваблять „амазонки“.

Ялтинське гробовище на самому кінці старого міста на горі, геть вище церкви. З гробовища красовид невимовно-чарівний. Стоїте ви вище дзвіниці, вся Ялта і безкрає море у вас під ногами. Вам здаєть ся, що досі ви нічого того не бачили, що все те виросло перед вами одним ментом, тоді саме, коли ви глянули з гробовища на те місце, де Ялта, де море і все те ви бачите вперше.

Опріч красовиду мене надила на гробовище ще иньча річ: бажання поклонити ся могилам Степана Руданського і Олександра Строніна.

— Чи ви покажете міні могилу Руданського? — спитав я старого 70-літнього сторожа на кладовищі.

— Ще-б не показав! — відповів він і гордовито додав: — Я й самого Руданського добре знав; він був в Ялті лікарем; запомагав і міні і жінці. Ой, що за чоловік був! Що за добряга, так і не сказати! Царство йому небесне!...

[Далі буде].

О. Я. Кониський.

Бусько білий. (*Ciconia alba* L.)

Написав І. Вергратський.

— [Конець] —

Тут ще привожу історійку так, як мені її оповіджено. Одного разу бусьчиси на гнізді сидічий підмінив пустий хлопень одно з її яєць на гусяче. Бусьчиха не помітила заміни і відтак висиділа підложене яйце гусяче. Коли бусько побачив, яке вилягло ся чуденятко, зігнав розлючений самицю з гнізда, а сам полетів геть. Самиця запуджена вернула до гнізда і сиділа смутна похнюпившись. По кількох годинах вернув бусько з якими десятками товаришами. Прибувши буськи обовзрівши вилягле гусеня заняли місце побіч угниваного по одній стороні, а нещаслива бусьчиха примістилася по другій покійно з похиленою головою очікуючи суду. Буськи почали гнівно клетотати дзьобами і лоскати, а відтак кинулись на бідолашну самицю і по кількох хвилях її задзьобали на смерть. Відне гусеня також задзьобали і викинули з гнізда.

Шкода, що подібних подій з життя буськів не удалось помітити жадному з фахових людей, так що про те мненє буськів на рекомо віроломній самиці і досі нічо певного не знають.

Брем заперечує можливість таких подій кажучи: „Я не даю віри всім тим розказам, про те, що бусько за поміччю других прикликаних самців убив свою самицю, котрій підмінено яйця на гусячі або качачі, також уважаю се за просту видумку, боуцім то буськи власні діти з гнізда вимітують, коли їм накучать ся і пр. Житє і діланє звирят вірно помічати і пізнати не приходить ся легко і требеу вправу; невправний помічатель найчастіше дає волю своїй уяві“.

Велика правда містить ся в тих словах. Га все-ж таки тут доконче для рішучого поясненя треба перевірки, а не самого висказу про можливість або неможливість подій. Хто мешкає в селі, де гніздять ся буськи, той може легко зробити досвід з підкладанєм яєць гусячих або качачих у гніздо буськове і обвістити свій дослідок. Також займавим було би поміччанє скидання молодих з гнізда старими буськами. Селяни рішучо твердять, що буськи виховують лише паристе число молодих; коли-ж єсть число непаристе, тоді одно бусьча вимітують з гнізда.

Гніздо кладе бусько велике, начеїрене, а не дуже згарне. Єсть воно сильно увите з хворосту, внутр виселене сухим, торічним хмелінем (т. є. натинем бараболі), котре здирає з плотів і стріхат залісних травую, мохом лісовим,

часом також і пірєм. Яйця (2—5, рідко 6) бувають на 7 см. довгі, в поперечнім промірі держать на 5 см., а скарупу мають білу або блідо-зеленясту. Бусько і бусьчиха переменно їх висидують, однакож переважно тую справу полагоджує самиця. Коли вже виляжуть ся молоді, тоді то збільшує ся запонадливість старих. При молодих все полишає ся один бусько, коли другий вилятає за жиром. З самого почину приносять їм лишень комахи, п'явки, хробаки, потім також ящірки, жаби, ужі і пр. Корм виригують біля молодих і хапаючи за дзьоб нагинають їх ший і так привчають до дзьобаня поживи. Разом з поживою приносять їм також одвітну кількість води.

Хоть сожите семейне буськів представляє нам хорошу картину, так знов з другої сторони єсть при тім всім і неугодности досить. Іменно занечищують багато кривлю, а до того гублять много із зношуваного корму, іменно хробачині і гада, що гниючи занечищує воздух докола хати. Молоді до совершенного виросту потребують двох місяців сповна. Коли вже підростуть на стільки, що можуть літати — разом з старими відбувають прогульки, але з почину все ще вертають до гнізда, щоби тут ночувати. Однакож що раз більше молоді тратять привязаність до рідного свого пристановища, а небагом наспіває час, де всі, старі і молоді, мають відбути далеку заморську дорогу. Кілька тижнів до відлету буськи ночують вже не в гнізді, а в поли або берегом лісів на високих деревах звичайно громадно по кількадесять штук близько один ко другого.

Громади відлітаючих буськів з кількох околиць лучать ся по дорозі з собою і так повстають цілі табали або гурми, обнимаючи нераз яких кілька тисяч птахів.

Хотяй бусько на хаті гніздячий ся виглядає живописно і по лугах журуючи багато їм надає уроку — так освоєний мало має приміт захвальних. Мимо освоєня (до чого найбільше ще надають ся буськи з гнізда виняті) все таки задержує певну остробність і напудливність перед чоловіком, а дуже єсть нерадний, коли єго гладити. Коли чоловік до него приступить, то найчастіше сичить неприємно і утікає. Лишень, як єсть голоден і єму подасть ся поживу, близьть ся до чоловіка. Також воно видає сей птах не конче приятну. На подвірю ходить свободно, хоть і виминає людей. З звирятами домашніми живе звичайно в добрій згоді, але часом

рубас на всі сторони своїм дзьобом як ножем острим і може іменно дітям стати навіть небезпечним.

Подібний дуже до буська білого єсть бусько чорний (*Ciconia nigra* L., *der Schwarzstorch*), на Україні прозваний „гайстер“. Єсть він трохи менший від білого, зверху чорний з вилиском металічним, на череві білий, ноги і дзьоб має червоні. Єсть то птах у нас рідкий, гніздо мостить високо на деревах в лісах на одишбних, затішних місцях. За молоду зловлений дає ся освоїти, а в неволі в своїй чорній, мов би панський шаті далеко ліпше визирає, ніж его братуха, котрого біле пір'я, мов полотнянка хлібороба, іменно в неволі легко замарає ся.

З буськів стрефа горячої заслугоють на згадку зобан кульбанець (*Mycteria senegalensis* Loth., *der Sattelstorch*) з осередної і полудневої Африки, майже на 1½ м. довгий; гушак жарабут (*Leptoptilus argala* Gray., *Marabu*) звиш 1½ м. довгий з нагою головою і такою-ж горішню частину шиї, під горлом з нагим, звисаючим м'яшком на гушу похжим, ослоноюючю воле. Живе в Африці. Его хоромі, стріпчаті долішні покриви хвістні плетять дорого для строїв дамських. — Зівак пластчатий (*Anastomus lamelligerus* Temm., *Klaffschnabel*) з осередної і полудневої Африки, одмічає ся дзьобом ундовж в значній частині не пристаючим, отже зіючим, а також і тим, що ратовини пер на шиї, череві і на го-

рішній частині підстеґня виходять в довгі, узкі, роґовасті або хрястковаті пластини о хоромім вилиску зеленяво-баґряним. — Захланець африканський (*Tantalus ibis* L., *afrikanischer Nimmersatt*) на метр довгий, хребтом почервоनावий, на плечах і покривах крильних червонопланий, літки і кермівки лоснячо-зелено-чорні. Дзьоб довгий, обловатий, легко в долину склонений, жовтої барви, а ноги блідно-червоні. Той птах на ібіса вельми похжий, живе в осередній Африці.

Семейству буслів єсть близько споріднене семейство коротко-язичників або ібісоватих (*Hemiglottides*) пр. божанок (*Threskiornis religiosa* Gray s. *Ibis religiosa*), котрого обожали старинні Єгиптяни, а погибших птахів сего рода бальсмовали, а то відай тому, що прояв божанка звичав вилив Ніля, опліднюючий землю єгипетську. Тепер в Єгипті рідко злучає ся; частіший єсть в Нубії. Часом злучуючю перелітає через Галичину луганик огорілець (*Falci-nellus igneus* Gray, *europäischer Sichler*), котрого вітчиною єсть краї над Середземним морем положені, Африка і Індії східні. — Тут і там в перелетах являє ся над нашими водами ложкаар білий (*Platalea leucorodia* L., *weisser Löffler*), котрого дзьоб довгий, простий, сплюснений, на переді мов коністка варехи (ополоника) розширений.

ХРОНІКА.

* На розписаний с. р. нашої редакційої конкурсу, наспіло, як вже ми звістали, 10 творів. Урошена до осуду тих творів к місця, в склад котрої входили Вп. дир. Ол. Борковський, др. Шурат і К. Пальківський, перевівши на засіданню 24 с. м. основну дискусію, не признала ні одному твору премію, і поручила видрукувати в „Зорі“ лиш одну новельку А. І. ч. 11 під заг. „Родина півня“. Новелі: „В обіймах нужди“ Василя Ольговича, — „Празник в Ланівцях“ П. А. і „З північної доби“ показала ся такі слабі, що й годі було про них поважно говорити. Між остатніми чотирма новелами вирізнялися талановитим переведенням акції і досить зручною технікою головно „Замані крила“ Нестора Л.—на і „Грядуче покоління“, та недостатало їм реальності описування подій і характерів. Ті самі хвиля вказано і в слабших з огляду на техніку новел: „Відлюдок“, „Богослови“ [автора „Родина півня“] і „Незаконна“ Драматичного твору під з. „Супруги“ комісія не уважала тому, що конкурсу розписано передовсім на новелі й повісті. Докладнішу оцінку всіх творів подамо в одному з найближчих чисел „Зорі“.

* В Чернігові вийшла нова серія книжочок для людю на ланій мові під з. „Зернятко“, опов. й казка П. З. Р.—оі, — Казка про перелове намісто“, — „Розумний писар“ і „Крижичка“, — а в Петербурзі розвіда сосницького лікаря В. Імшенецького під заг. „Від чого заводять ся пошести або ліхі хвороби і як їх стерести ся“.

* В одеському журналі „По морю и Сушѣ“, почавши від ч. 15 друкує ся перегляд нарисів д. Кониського „Парубочий вік Шевченка“ під назвою: „Юність Шевченка“.

* Російська цензура заборонила друкувати оповідання д. Кониського надруковані колись в „Правді“ під з. „Бродяга Іван“ і в „Зорі“ п. з. „Брати Чепиги“. Оповідання его „Дід Савир а дід Пухир“ [в „Вуковині“ 1895 р.] і збірник віршів Руданського так „похреїтила“, що стало неможливим їх друкувати. Рівнож цензура заборонила друкувати: „Народні казки“. Упорядкував Б. Гринченко.

* Подано до російської цензури збірник оповідань Ол. Кониського під з. „Сніг“.

* В Києві на сцені літнього театру в купецькій кабінці почала від половини червня ст. ст. грати трупа Кропивницького. Є певна чутка, що від 15 ст. ст. літня в саду „Шато-де-

Флер“ грати ме друга трупа Садовського-Старинського; принаймні дозвіл на вистави одержав вже М. Старинський в адміністрації.

* Полтавська земська управа поставила видрукувати твори Котляревського в 10 тисячах примірників і роздати частину в нагороду ученикам людюних шкіл полтавської губернії, а решту віддати в продаж і весь дохід зложити на поставлені намятника для автора „Наталки Полтавки“.

* Замовлений полтавською губерньською земською управою в Кременчузі намогильний намятник Котляревському перевезуть в тих днях на могилу цеста, щоб его там установити. Намятник як пишуть „Полт. Губ. Вѣд.“ витесаний з дніпрового граніту. Згідана управа вже одержала і відділа дехтярівський ремісничий школі до відливу з бронзи барелеф портрету Котляревського, зроблений з гіпсу звісним різьбарем Пожегом в Петербурзі. Барелеф буде притверджений до намятника.

* Складку Галичан на намятник Котляревського переслала вапа редакція земської управи в Полтаві, а у відповідь на сю посилку дістала ось яке писмо: „Губерньська земская управа. Ч. 15599. До пресвіталої Редакції „Зорі“ у Львові. Полтавська Губерньська Земська Управа, одіравши листа і дари з рідної Галичини до справи будовання намятника славному заступателю української народної літератури, Котляревському, засилає Пресвітаті Редакції „Зорі“ відомість, що одірали дари (в сумі 79 руб.) переслали в Полтавську Губерньську Управу, котра збирає кошти на будовання намятника Котляревському в Полтаві. Полтавська Земська Управа просить вельми шановну Редакцію „Зорі“ передати щирю дяку хвальним Галичанам, що взяли участь в справі, маючій бути ознакою столітнього життя Українського слова в новій літературі і першого століття самостійного культурного розвитку Русі-України на національному ґрунті. Председатель: Шкларевич. Секретар: О. Лисовський“.

Василь Лукич.

БІБЛІОГРАФІЯ.

Подав Василь Лукич.

а) книжки.

Виймки з народної літератури українсько-руської XIX віку. Для виспих клас середних шкіл уложив Олександр Барвінський.

Часть II. Друге виданє доповнене і перероблене. — У Львові. 1896 р. Накладом фонду красового. LV+607 і 2 нен. стор. 8° Ціна опр. прим. 2 злр 20 кр.

Історичні монографії Миколи Костомарова. Том XI. Мазепа часть II. В додатку: „Останні часи Козакини на Правобережжі“. Історична монографія В. Антоновича. [Руска історична бібліотека під редакцією Олександра Барвінського. Том XVIII]. Видавництво Наук. Товариства ім. Шевченка. — У Львові. 1896 р. 295+7 нен. стор 8°. Ціна 1 злр. 80 кр.

Лис Микита (.). З німецького переробив Іван Франко. Друге перероблене і розширене виданє. Накладом Руського Товариства педагогічного. — У Львові. 1-96 р. 153+3 нен. стор. м. 8°. Ціна 50 кр.

Маруся Чурайова історичська поэма 1652 року. Скомпозувала Е. Озерская-Нельговская. — У Києві. 1896 р. 33 стор. 8°. Ціна 20 коп.

Бронік Лукич. Народна історія Рускої церкви. Часть I: Християнство на Руси. [Видавництво людюве]. — У Львові. 1895 р. 16 стор 16°. Часть II: Унія Берестенська. [Вид. люд.] — У Львові. 1895 р. 87 стор 16°. Часть III: Святій Іосафат Архієпископ полоцький. [Вид. люд.] — У Львові. 1895 р. 80 стор 16°. Часть IV: Побіда Унії. [Вид. люд.] — У Львові. 1895 р. 114-72 стор 16°. Часть V: Часи найновіші. [Вид. люд.] — У Львові. 1895 р. 104 стор. 16°. Ціна 1 злр.

б) періодичні видання.

Житє і Слово. [Рік II. Книжка VI. За жовтень і листопад 1895 р.]. Зміст: Із дневника невольника, П. Журби. Інструкція К. Ценгевича. Шаг-наме, або іранська книга нарів Абуль Касима Фірдовсія Туського А. Кримського. Із уст народа: Легенди. Новелі і Фаблі. Міті й вірвання. Анекдоти й фантасми. М. Г. Чернишевський і М. Л. Михайлов, П. Граба. Гімн Діві неба. М. Г. Чернишевського, перек Івана Франка. Літературні стремління галицьких Русинів від 1772 до 1872, Ів. Заневича. Надія Костева Сигида, споминка П. Г. Русин на празнику, Ів. Франка. Критика й бібліографія: З нової чеської літератури: „Magdalena“ Махара і „Ukraina irredenta“ Ю. Бачинського. Поправки й додатки до споминів про Н. К. Сигиду, Ів. Франка. Оповідка від Редакції.

З снз Числа розсилаєся додаток: „Словарь російсько-український“, том III, арк. 13.

ПЕРЕДПЛАТА ПЛАТНА З ГОРИ ВИНОСИТЬ: З додатком „Словар російсько-український“: на цілий рік 8 злр., [для заграниці 16 рублів або 32 марок]. — Без „Словаря“: на цілий рік 6 злр., [для заграниці 12 рублів або 24 марок], на пів року 3 злр., на чверть року 1 злр. 50 кр. — Одно Ч-о коштує 30 кр.

Редактор части літературно-наукової: Василь Лукич.

За редакцію відповідає: Кость Пальківський.

Руска Мова в Тавалянта ім. Шевченка.

З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка — під зарядом К. Беднарського.